

Projektas yra bendrai finansuojamas iš
Prieglobsčio, migracijos ir integracijos
fondo 2014–2020 metų nacionalinės
programos lėšų

APIBENDRINTA 2017-2020 METŲ STEBĖSENOS ATASKAITA

Vilnius
2020, gruodis

TURINYS

I	IVADAS	3
1.	2017 – 2020 TEISĖS AKTŲ PAKEITIMŲ RODYKLĖ PRIEGLOBSČIO SISTEMOJE	5
2.	PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMO SĄLYGŲ STEBĖSENOS METODIKA IR PRINCIPAI	7
2.1.	PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMO SĄLYGŲ STEBĖSENOS TIKSLAS	7
2.2.	PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMO SĄLYGŲ STEBĖSENOS UŽDAVINIAI	7
2.3.	PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMO SĄLYGŲ STEBĖSENOS PRINCIPAI	8
3.	2017-2020 METŲ PRIEGLOBSČIO SITUACIJA EUROPOJE IR LIETUVOJE	10
4.	2020 METŲ STEBĖJIMO VIZITŲ BENDRA INFORMACIJA	12
5.	2017 – 2020 METŲ STEBĖJIMO VIZITŲ BENDRA INFORMACIJA	15
6.	STEBĖSENOS VIZITŲ METU UŽFIKSUOTŲ ATVEJŲ APŽVALGA. APIBENDRINIMAS	17
6.1.	PRIEIGA PRIE PROCEDŪROS	17
6.2.	LAISVĖS RIBOJIMAS	19
6.3.	PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMAS: APGYVENDINIMAS, MAITINIMAS BEI MEDICINOS PASLAUGŲ UŽTIKRINIMAS	21
7.	PASIRENGIMAS COVID-19 PANDEMIJOS VALDYMUI, REKOMENDACIJŲ ĮGYVENDINIMAS	29
	IŠVADOS	32
	PRIEDAI	34

IVADAS

Per 25 metus Lietuvoje buvo sukurta prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų ir procedūrų sistema, kurią nuo 2010 metų stebi Lietuvos Raudonasis Kryžius susitarimo tarp Jungtinių Tautų Vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro (UNHCR) regioninio biuro Baltijos ir Šiaurės šalims, Valstybės sienos apsaugos tarnybos (VSAT) ir Lietuvos Raudonojo Kryžiaus pagrindu. 2017 m. kovo mėnesį stebėsenos vizitų apimtį papildė Lietuvos Raudonojo Kryžiaus įsipareigojimas įgyvendinti PMIF finansuojamą projektą „Prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėseną“.

Šios ataskaitos tikslas – apibendrinti stebėsenos rezultatus, fiksuotus 2017–2020 metų laikotarpiu, išskiriant pokyčius, kurie laikomi ypatingai gera praktika, pasiekimus bei atkreipti dėmesį į prieglobsčio prašytojų priėmimui keliamus standartus, kurie nėra iki galo įgyvendinti.

Per ataskaitinį – 2017–2020 metų – laikotarpį prieglobsčio Lietuvoje pasiprašė 1761 užsienietis iš 45 šalių (pirmieji prieglobsčio prašymai); buvo atlikta 80 *ad hoc* bei planuotų stebėsenos vizitų, visgi apibendrinti trejus metus nėra lengva, nes kiekvienus metus žymėjo skirtingi iššūkiai: 2017 m. prieglobsčio prašytojų skaičius padidėjo, toliau įgyvendinant pabėgėlių perkėlimą, remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. birželio 22 d. nutarimu „Dėl užsieniečių, kuriems reikia prieglobsčio, perkėlimo į Lietuvos Respublikos teritoriją“ Nr. 628; 2018 metais 33,7 proc. prieglobsčio prašymų buvo pateikti Vilniaus oro uosto užkardeje, juos pateikė iš Turkijos perkelti pabėgėliai bei Dublino III Reglamento pagrindu į Lietuvą grąžinti užsieniečiai. 2019 metai išsiskyrė didžiausiu prieglobsčio prašymų skaičiumi nuo 2015 metų, o situacijos sudėtingumą lėmė tai, kad iš 654 prieglobsčio prašytojų 222 buvo nepilnamečiai, dauguma jų mažamečiai vaikai, dažnai laikinai apgyvendinti pasienio kontrolės punktuose ilgiau negu 72 val. 2020 metais teko išmokti gyventi ekstremaliomis sveikatai ir gyvybei sąlygomis COVID-19 pandemijos metu. Daugelis susidūrė su karantinu, izoliacija bei įvestais judėjimo laisvės ribojimais.

Eurostat¹ duomenimis, 2020 m. žmonių, kurie siekia tarptautinės apsaugos, skaičius ženkliai sumažėjo. Lyginant 2019 m. ir 2020 m. antrąjį ketvirtį prieglobsčio prašančiųjų 2020 m. buvo 68 proc. mažiau. Tas pačias tendencijas galima matyti vertinant situaciją Lietuvoje: Migracijos departamento prie LR VRM² duomenimis per tris 2019 m. ketvirčius Lietuvoje prieglobsčio buvo pasiprašę 427 užsieniečiai, tuo tarpu per tris 2020 m. ketvirčio – pateikti 148 prieglobsčio prašymai ir tai yra

¹ Eurostat duomenis galima rasti čia: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/product/-/asset_publisher.

² Migracijos departamento duomenis galima rasti čia: <http://migracija.lrv.lt/lt/statistika/prieglobscio-skyriaus-statistika>.

66 proc. mažiau negu 2019 m., taip pat 40,6 proc. mažiau lyginant tą patį laikotarpį 2018 metais ir 64 proc. mažiau negu per 2017 m. tris ketvirčius.

Tiesioginę sąlytį su žmonėmis turintiems pareigūnams, valstybės tarnautojams, socialiniams darbuotojams, nevyriausybinų organizacijų darbuotojams ir savanoriams tenka susidurti su padidėjusia rizika jų fizinei ir psichinei sveikatai, dirbant nesaugiomis darbo sąlygomis

Taigi šioje ataskaitoje taip pat apžvelgsime, kaip pavyko pasirengti ir valdyti ekstremalią epidemiologinę situaciją pasienio kontrolės punktuose, VSAT Užsieniečių registracijos centre bei Pabėgėlių priėmimo centre, priimant prieglobsčio prašytojus ir užtikrinant saugias priėmimo sąlygas bei standartus atitinkančias paslaugas.

Nors laikotarpis yra sudėtingas, džiaugiamės, jog 2020 metais bendravimą su atsakingomis institucijomis sustiprinome dviem svarbiomis sutartimis: 2020 m. vasario 27 d. stebėseną Pabėgėlių priėmimo centre oficialiai reglamentuoja susitarimas tarp Pabėgėlių priėmimo centro ir Lietuvos Raudonojo Kryžiaus; 2020 m. birželio 10 d. sutartimi tarp Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie LR VRM ir Lietuvos Raudonojo Kryžiaus buvo sustiprintas bendradarbiavimas, siekiant atliepti poreikius žmonių, kurie migracijos metu neteko ryšio su artimaisiais, kuriems reikalinga psichosocialinė pagalba ir teisinės konsultacijos, taip pat bendradarbiavimu užtikrinti saugias sąlygas žmonėms, kurie atvyktų masinio judėjimo metu.

Visgi visu stebėsenos laikotarpiu siekiame to paties tikslo – tinkamų prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų – prieigos prie procedūros, informavimo, oraus apgyvendinimo, tinkamo maitinimo, laiku suteiktų medicinos paslaugų ir kt. – užtikrinimo.

Sunku būtų tikslų sėkmingai siekti be nuolatinio ir konstruktyvaus bendravimo tarp valstybinių institucijų, nevyriausybinų organizacijų ir kitų organizacijų. Atviras ir skaidrus tarpinstitucinis bendravimas, aktyvus partnerių informavimas yra stebėsenos tikslas ir pasekmė vienu metu. Už tai esame dėkingi visoms suinteresuotosioms šalims.

1. 2017 – 2020 TEISĖS AKTŲ PAKEITIMŲ RODYKLĖ

PRIEGLOBSČIO SISTEMOJE

➔ 2020 m. sausio 1 d. UTPI 71 str. 1 d. 11 p. Prieglobsčio prašytojo teisės ir pareigos Lietuvos Respublikoje

Prieglobsčio prašytojas turi teisę: **dirbti, jeigu per 6 mėnesius nuo prašymo suteikti prieglobstį pateikimo dienos Migracijos departamentas nepriėmė sprendimo dėl prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ne dėl prieglobsčio prašytojo kaltės.**

➔ 2020 m. kovo 12 d. Prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo pasienio kontrolės punktuose sąlygų aprašas, 2016-05-06, Nr. 11405

6.2. prieglobsčio prašytojams pageidaujant įsigyti maisto savo lėšomis, VSAT **pareigūnai pagal galimybes organizuoja jų palydą iki artimiausios maisto prekių parduotuvės ar viešojo maitinimo įstaigos.**

➔ 2019 m. liepos 1 d. UTPI 68 str. 1 d. Darbas su prieglobsčio prašytojais ir informacijos neatskleidimas

Informacija, susijusi su prašymo suteikti prieglobstį pateikimu ir nagrinėjimu, **gali būti** įslaptinama Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo nustatyta tvarka.

➔ 2019 m. liepos 1 d. UTPI 67 str. 1 d. 2 p. Prašymo suteikti prieglobstį pateikimas

2) Lietuvos Respublikos teritorijoje, išskyrus nurodytą šios dalies 1 punkte, – Valstybės sienos apsaugos tarnybai ar **Migracijos departamentui.**

➔ 2019 m. liepos 1 d. UTPI 67 str. 1 d. 2 p. Prašymo suteikti prieglobstį pateikimas

2) Lietuvos Respublikos teritorijoje, išskyrus nurodytą šios dalies 1 punkte, – Valstybės sienos apsaugos tarnybai ar **Migracijos departamentui.**

➔ 2019 m. liepos 1 d. UTPI 69 str. 1 d. Prašymą suteikti prieglobstį gavusios institucijos veiksmai

1. Valstybės **sienos apsaugos tarnybos** ar **Migracijos departamento, kuriems** pateiktas užsieniečio prašymas suteikti prieglobstį, įgaliotas valstybės tarnautojas:

1) nurodo prašyme suteikti prieglobstį arba šio prašymo protokole, jeigu prašymas nebuvo pateiktas raštu, jo pateikimo datą, laiką ir vietą; 2) paima visus turimus prieglobsčio prašytojo dokumentus ir kelionės bilietus

3) gerbdamas žmogaus orumą atlieka prieglobsčio prašytojo asmens ir jo daiktų apžiūrą; 4) apklausia prieglobsčio prašytoją ir, remdamasis pateiktais dokumentais ir surinkta informacija, įvertina, ar prieglobsčio prašytojas turi specialiųjų poreikių; 5) paima prieglobsčio prašytojo pirštų atspaudus; 6) nufotografuoja prieglobsčio prašytoją.

➔ **2019 m. liepos 1 d. UTPI 86 str. 4 d. Pabėgėlio statuso suteikimas**

4. Priėmęs sprendimą dėl pabėgėlio statuso suteikimo, **Migracijos departamentas** pabėgėliui jam suprantama kalba suteikia informaciją apie teises ir pareigas, susijusias su pabėgėlio statusu.

➔ **2019 m. liepos 1 d. UTPI 90 str. 2 d. 4 p. Prieglobsčio panaikinimas**

Užsieniečiui suteikta papildoma apsauga panaikinama, jeigu:

4) yra rimtas pagrindas manyti, kad jo buvimas Lietuvos Respublikoje kelia grėsmę valstybės saugumui ar visuomenei.

➔ **2017 m. rugsėjo 1 d. UTPI 71 str. 2 d. Prieglobsčio prašytojo teisės ir pareigos Lietuvos Respublikoje**

Nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai turi teisę mokytis pagal **ikimokyklinio, priešmokyklinio**, bendrojo ugdymo arba profesinio mokymo programą (programas) švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka.

➔ **2017 m. rugsėjo 1 d. UTPI 71 str. 1 d. 8 p. Prieglobsčio prašytojo teisės ir pareigos Lietuvos Respublikoje**

Prieglobsčio prašytojas LR turi teisę:

socialinės apsaugos ir darbo ministro ir vidaus reikalų ministro nustatyta tvarka kas mėnesį gauti 10 procentų valstybės remiamų pajamų dydžio piniginę pašalpą, **išskyrus Pabėgėlių priėmimo centre apgyvendintus prieglobsčio prašytojus, kuriems teikiama Lietuvos valstybės parama integracijai.**

➔ **2017 m. kovo 8 d. LR Vyriausybės nutarimas dėl prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2017 m. birželio 30 d. Nr. 171**

2. PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMO SĄLYGŲ STEBĖSENOS METODIKA IR PRINCIPAI

2.1. PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMO SĄLYGŲ STEBĖSENOS TIKSLAS

Lietuvos Raudonasis Kryžius pasienio stebėseną vykdo nuo 2010 metų ir to pagrindas yra susitarimas tarp VSAT, UNHCR bei LRK, taip pat įgyvendinamas naujas susitarimas tarp PPC ir LRK. Susitarimais siekiama prisidėti prie skaidrios prieglobsčio sistemos kūrimo ir užtikrinti, kad prieglobsčio prašytojų teisės būtų gerbiamos nuo jų patekimo į Lietuvos teritoriją. Siekiant didinti stebimų atvejų apimtį ir plėsti stebimų įstaigų ratą, nuo 2017 m. kovo 16 d. LRK įgyvendina PMIF finansuojamą projektą „Prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėseną“, kurio tikslas – vykdyti priėmimo sąlygų ir prieglobsčio procedūrų įgyvendinimo stebėseną, siekiant pagerinti prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų ir prieglobsčio procedūrų įgyvendinimą. Taigi pagrindinis stebėsenos tikslas yra *stebėti* (turėti prieigą prie teisės aktais apibrėžtų prieglobsčio prašymų pateikimo vietų, dokumentų, prieglobsčio prašytojų ir pan.); *rinkti ir vertinti* (objektyviai fiksuoti kaip vykdomos procedūros ir ar priėmimo sąlygos atitinka galiojančius standartus taip pat analizuoti turimą medžiagą); *informuoti* (teikti informaciją ir bendradarbiauti su valstybinėmis institucijomis, kurios pagal įstatymus turi užtikrinti tinkamas priėmimo sąlygas prieglobsčio prašytojams) ir *siekti pokyčio*, kuris yra reikalingas tam, kad būtų užtikrintos pagrindinės prieglobsčio prašytojo teisės.

2.2. PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMO SĄLYGŲ STEBĖSENOS UŽDAVINIAI

Įgyvendinant prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėseną, iškeliami keturi pagrindiniai stebėsenos uždaviniai:

1. Vykdamas trečiosios valstybės (ne Europos Sąjungos) piliečių arba asmenų be pilietybės, kurie Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 67 straipsnio nustatyta tvarka yra pateikę prašymus suteikti prieglobstį ir dėl kurių dar nėra priimti galutiniai sprendimai, priėmimų sąlygų ir prieglobsčio procedūrų įgyvendinimo stebėseną, pagerinti tikslinės grupės asmenų priėmimo sąlygų ir prieglobsčio procedūrų įgyvendinimą.

2. Nešališkai ir objektyviai vertinti, ar institucija, atsakinga už prieglobsčio prašytojų priėmimą ir prieglobsčio procedūrų įgyvendinimą, laikosi Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (OL 2016 C 202, p. 389), 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos (OL 2013 L 180, p. 60), 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (OL 2013 L 180, p. 96), ir kituose tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugos dokumentuose įtvirtintų reikalavimų.

3. Vadovaujantis Lietuvos migracijos politikos gairėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 79 „Dėl Lietuvos migracijos politikos gairių patvirtinimo“, prisidėti prie veiksmingos bendrosios Europos prieglobsčio sistemos kūrimo, kuria siekiama konsoliduoti tarptautinės apsaugos standartus visoje ES, priemonių įgyvendinimo. Taip pat prisidėti prie Lietuvos prieglobsčio sistemos, kuri yra bendrosios Europos prieglobsčio sistemos dalis, tobulinamo taip, kad būtų užtikrintos kokybiškos ir veiksmingos prieglobsčio procedūros.

4. Užtikrinti prieglobsčio procedūrų įgyvendinime dalyvaujančių valstybinių ir nevyriausybinių institucijų bendradarbiavimą, jį stiprinant susitikimų metu ir diskusijų metu ieškant bendrų sprendimų stebėsenos metu identifikuotoms problemoms spręsti.

2.3. PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMO SĄLYGŲ STEBĖSENOS PRINCIPAI

Stebėsenos vizitų organizavimas ir eiga neatsiejamas nuo stebėtojo etikos ir principų, kuriais jis vadovaujasi įgyvendindamas stebėsenos tikslus ir uždavinius.

Leidinyje „Stebėseną migrantų sulaikymo vietose, praktinis vadovas“, kurį 2014 metais išleido migrantų teises ginančios organizacijos, tarp jų ir UNHCR, kaip pagrindinis principas, kuriuo turi vadovautis stebėtojas vizito metu – *žalos nedarymas*. Stebėtojas įsipareigoja vengti situacijų, kuomet jo veikla gali pakenkti žmogui arba žmonių grupei. Jeigu stebėtojas išvelgia priežasčių, dėl kurių gali būti pakenkta žmogaus saugumui, tapatybės nustatymui, pablogėti jo fizinė at psichologinė būklė, verta rimtai susimąstyti, kaip turi būti toliau planuojami stebėsenos veiksmai arba jų iš viso atsisakoma.

Rinkdamas informaciją stebėtojas gerbia žmogaus orumą, patirtį, nuomonę ir supranta žmogaus teisę dalintis savo patirtimi arba atsisakyti tai daryti. *Pagarba žmogaus apsisprendimo laisvei* pasidalinti patiriamais išgyvenimais; trūkumais, kuriuos jis identifikuoja, vertindamas priėmimo sąlygas, neatsiejimas su

konfidencialumo principu. Teikdamas atskaitą, stebėtojas naudoja nuasmenintus faktus, koduoja duomenis, atsargiai aprašo aplinkybes. Stengdamasis *užtikrinti* prieglobsčio prašytojų *saugumą*, surinkta informacija (ataskaitos, užrašai), neatskleidžiant asmens duomenų ir aplinkybių, kurios leistų atpažinti konkretų žmogų, dalinamasi tik su interesuotomis grupėmis, kurios tiesiogiai dalyvauja įgyvendinant prieglobsčio prašytojų priėmimą ir su tuo susijusias procedūras. Šių principų užtikrinimas reikalauja iš stebėtojo *jautrumo* susidariusiai situacijai bei pastangų užsitikrinti *patikimo* klausytojo vaidmenį.

Stebėsenos uždaviniai įpareigoja nešališkai ir objektyviai vertinti surinktą informaciją, todėl stebėtojas privalo būti *nešališkas ir objektyvus vertintojas*, visgi ir pati informacija turi būti renkama vadovaujantis tam tikrais principais: rinkdamas informaciją, stebėtojas įsipareigoja būti *nuoseklus, tikslus, kantrus, užtikrinti pastovumą*.

Vykdydamas stebėseną, stebėtojas vadovaujasi dviem pagrindiniais Raudonojo Kryžiaus/Raudonojo Pasmėnulio judėjimo principais: *neutralumas ir nepriklausomybė*. Neutralumas reiškia, kad „neįsitraukiama į politinio, religinio, rasinio ar ideologinio pobūdžio polemiką“, t. y. situacija fiksuojama ir vertinama lyginant su aktualiais standartais. Taip pat organizuojamos diskusijos apie pokyčio galimybes. Nepriklausomybės principas yra aiškinamas tuo, kad nacionalinės draugijos, būdamos savo vyriausybių pagalbininkėmis humanitarinėje srityje ir laikydamasis savo šalių įstatymų, turi išsaugoti savo savarankiškumą, kad galėtų visada veikti pagal judėjimo principus. Tai principas, kuris įpareigoja atsiriboti nuo įtakos ir pasiūlymų, kas, kaip ir kada turi būti stebima. Stebėseną organizuojama vertinat galiojančius standartus ir kiek priėmimo sąlygos šiuos standartus atitinka.

3. 2017-2020 METŲ PRIEGLOBSČIO SITUACIJA EUROPOJE IR LIETUVOJE

Nuo 2015 m. žmonių skaičius, kurie ieškojo tarptautinės apsaugos Europos Sąjungos šalyse, sparčiai augo. Tarptautinė apsauga tapo viena iš svarbiausių priežasčių migruoti ir kirsti kitos valstybės sieną. Eurostat duomenimis³, 2017 m. jau buvo praėjęs didysis migrantų judėjimo pikas, kuomet į ES šalis atvyko 1,2 milijono užsieniečių, kurie pateikė prieglobsčio prašymus, ir dėl prieglobsčio kreipėsi apie 620 tūkst. užsieniečių. Tuo tarpu 2017 metai Lietuvoje, Migracijos departamento duomenis⁴, niekaip neišsiskyrė prieglobsčio prašymų skaičiumi (577) ir sudarė 0,09 proc. visų pirmųjų prieglobsčio prašymų ES šalyse.

2018 metais prieglobsčio prašymų skaičius ES mažėjo iki 549 tūkst., Lietuvoje šis skaičius taip pat buvo truputį mažesnis – 409 prieglobsčio prašymai.

2019 metais Europos Sąjungos šalys susidūrė su prieglobsčio prašymų padidėjimu, jis pakilo beveik iki 2017 metų lygio (612 tūkst.), Lietuvoje tuo tarpu buvo fiksuojamas didžiausias prieglobsčio prašytojų skaičius per paskutinius 9 metus (627 prieglobsčio prašymai).

Lietuva kartu su Estija, Latvija, Slovakija bei Vengrija sudaro penketuką šalių, kuriose 2018 ir 2019 metais buvo pateikta mažiausiai prieglobsčio prašymų Europos Sąjungoje.

Kaip jau minėta ataskaitos įvadinėje dalyje, 2019-2020 metų pandemija turėjo ypatingą įtaką tiek savanoriškam, tiek priverstiniam žmonių judėjimui: pirmą kartą per paskutinius 5 metus tiek ES šalyse, tiek Lietuvoje – 2020 m. I pusmečio duomenimis – prieglobsčio prašytojų skaičius sumažėjo beveik 70 proc. (68 proc. – ES, bei 66 proc. – Lietuvoje). Visgi reikia paminėti, kad prieglobsčio prašytojų skaičiaus mažėjimas nesusijęs su taikesne ir saugesne padėtimi pasaulyje, o nulemtas griežtai kontroliuojamu judėjimu tiek Bendrijos viduje, tiek judėjimo ribojimų tarp ES ir trečiųjų šalių.

Vertinant Eurostat duomenis⁵ apie kilmės šalis, iš kurių atvyksta prieglobsčio prašytojai, svarbu paminėti tai, kad 3 šalys, iš kurių atvyksta prieglobsčio prašytojai į Europos Sąjungos valstybes nares skiriasi nuo tų, kurios yra įvardijamos, kaip pagrindinės prieglobsčio prašytojų kilmės šalys, iš kurių jie atvyksta į Lietuvą.

³ Eurostat duomenis galima rasti čia: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9665546/3-14032019-AP-EN.pdf/eca81dc5-89c7-4a9d-97ad-444b6bd32790>.

⁴ Migracijos departamento duomenis galima rasti čia: <http://migracija.lrv.lt/lt/statistika/prieglobscio-skyriaus-statistika>.

⁵ Eurostat duomenis galima rasti čia: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics.

Išimtį sudaro 2017 metai: metinės ataskaitos duomenimis, 37,5 proc. visų pasiprašiusių prieglobsčio buvo Sirijos Arabų Respublikos piliečiai, vykdam LR Vyriausybės 2015 m. birželio 22 d. nutarimą „Dėl užsieniečių, kuriems reikia prieglobsčio, perkėlimo į Lietuvos Respublikos teritoriją“. 2017-aisiais sirai sudarė didžiąją pabėgėlių dalį ir visoje Europos Sąjungoje, t. y. 33 proc. visų prieglobsčio prašytojų.

2018 metais pagrindinės šalys, iš kurių į ES atvyko žmonės, buvo Sirija, Afganistanas ir Irakas, Lietuvoje – Tadžikistanas, Rusija, Irakas/Sirija.

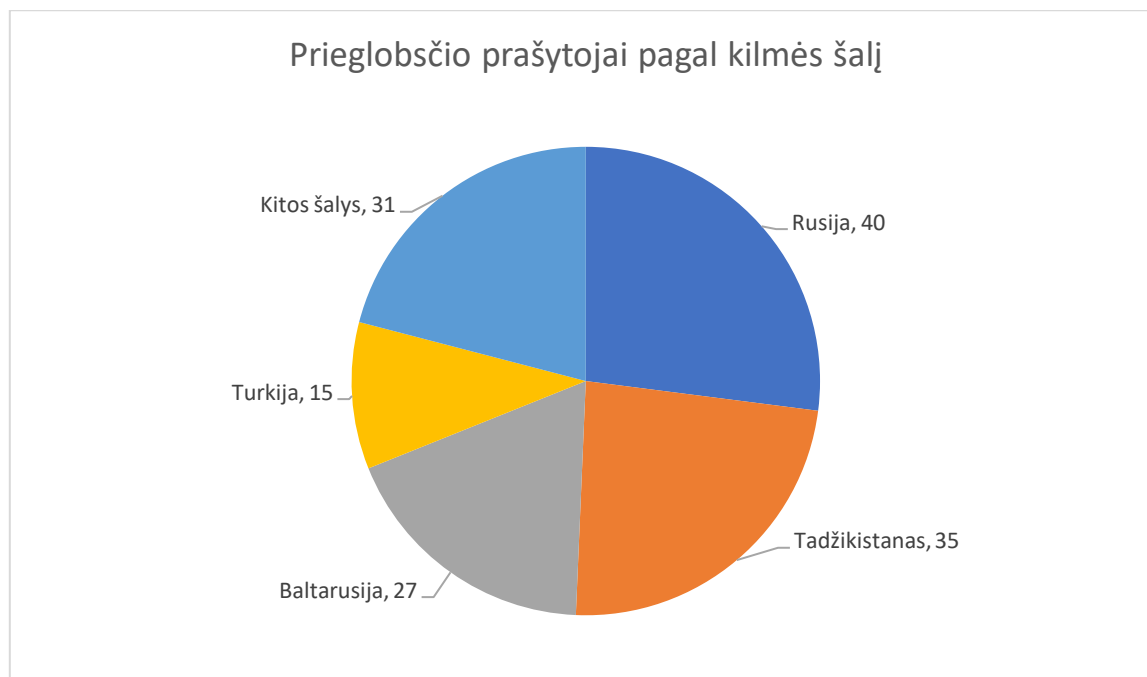
2019 metais ir 2020 m. II ketv. pagrindinės šalys, iš kurių atvyko prieglobsčio prašytojai į ES, yra Sirija, Afganistanas bei Venesuela. Tuo tarpu 2019 metais ir 2020 m. II ketvirtį į Lietuvą daugiausiai atvyko žmonės iš Rusijos, Tadžikistano, toliau skirtingais metais rikiuojasi sirai, turkai, arba afganistaniečiai, irakiečiai, baltarusiai po lygiai.

Įdomu tai, kad prieglobsčio prašytojai iš Rusijos Federacijos tarp dažniausiai besikreipiančių prieglobsčio fiksuojami tik Lietuvoje, Estijoje ir Lenkijoje, o prieglobsčio prašytojai iš Tadžikistano – tik Lietuvoje ir Lenkijoje įtraukti į pirmąjį penketuką pagal prieglobsčio prašytojo kilmės šalį. Kaip viena iš didžiųjų prieglobsčio prašytojų grupių Lietuvoje minimi tadžikai, tarp Europos Sąjungoje prašančių prieglobsčio prašytojų nepatenka net į pirmąjį 30-ką nei 2018, nei 2019 metais. Rusijos piliečiai – ES kilmės valstybių sąrašo penkioliktoje vietoje⁶. (*Plačiau apie prieglobsčio prašytojus Lietuvoje IV skyriuje, aut. pastaba*).

⁶ Eurostat duomenis galima rasti čia: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Asylum_quarterly_report#Where_do_asylum_applicants_come_from.3F.

4. 2020 METŲ STEBĖJIMO VIZITŲ BENDRA INFORMACIJA

2020 m. trijų ketvirčių duomenimis, Lietuvoje buvo pateikti 148 prieglobsčio prašymai. Iš jų didžiausią dalį – 27,58 proc. – sudarė prašymai, kuriuos pateikė Rusijos piliečiai (40 prieglobsčio prašymų), toliau – Tadžikistano piliečiai – 24,13 proc. (35 prieglobsčio prašymai), Baltarusijos piliečiai, kurių didesnis prieglobsčio prašymų skaičius pradėtas fiksuoti 2020 rugpjūčio mėn. – 18,62 proc. (27 prieglobsčio prašymai) bei Turkijos piliečiai, kurių prieglobsčio prašymai sudarė 10,34 proc. (15 prieglobsčio prašymų) visų prašančiųjų prieglobsčio Lietuvoje. Kitus 20,94 proc. prieglobsčio prašymus pateikė Armėnijos, Afganistano, Sirijos, Uzbekistano, Kazachstano, JAV piliečiai, tačiau tai buvo daugiau pavieniai atvejai negu reikšminga statistika bendrai informacijai suprasti. Atkreiptinas dėmesys, kad 2020 metais didelė prieglobsčio prašymų dalis buvo pateikta LR teritorijos viduje, o ne pasienio kontrolės punktuose. Prieglobsčio prašytojus pagal kilmės šalį iliustruoja 1 pav.

1 pav. Prieglobsčio prašytojai pagal kilmės šalį, 2020 m. trijų ketvirčių duomenys

Ataskaitiniu laikotarpiu PMIF projekto „Prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėseną“ rėmuose vykdyti 9 prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėsenos vizitai ir parengtos 9 ataskaitos. Iš 9 prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėsenos vizitų atlikti 5 suplanuoti vizitai (suplanuoti ir nuolatiniai vizitai) bei 4 ad hoc stebėsenos vizitai vykdyti gavus pranešimus apie prieglobsčio prašančius asmenis.

Iš 5 planuotų vizitų prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygos vieną kartą buvo stebimos VSAT Užsieniečių registracijos centre, Pabradėje, vieną kartą Pabėgėlių priėmimo centre, Rukloje, po vieną Lavoriškių užkardoje ir pasienio kontrolės punkte, Tverečiaus, ir Medininkų pasienio kontrolės punktuose. 4 ad hoc vizitai, pareigūnams pranešus apie prieglobsčio prašytojus, vykdyti Medininkų PKP, Tribonių užkardoje bei 2 kartus Lavoriškių PKP.

Stebėsenos vizitų metų stebėtos priėmimo sąlygos 13 prieglobsčio pasiprašiusių žmonių iš Tadžikistano (vieniša mama su trimis nepilnamečiais vaikais asmenų) ir Rusijos (6 asmenų šeima: vyras moteris ir keturi nepilnamečiai vaikai); 3 iš jų buvo viengungiai asmenys (2 tadžikai, 1 – iš Rusijos Federacijos).

Ženkliai mažesnę stebėsenos vizitų skaičių, lyginant su ankstesniais metais, lėmė nepalanki epidemiologinė situacija tiek Lietuvoje, tiek visame pasaulyje. 2020 m. kovo 16 d. LR Vyriausybės nutarimu „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ Lietuvoje buvo įvestas karantinas. Nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. liepos 24 d. Lietuvos pasienyje prieglobsčio prašymo nepateikė nei vienas užsienietis.

Centrų stebėsenai įtakos turėjo draudimas patekti į VSAT Užsieniečių registracijos centrą visiems lankytojams pagal 2020 m. balandžio 2 d. sprendimą, kurį pasirašė Valstybės lygio ekstremaliu situacijos valstybės operacijų vadovas „Dėl užsieniečių, apgyvendintų Užsieniečių registracijos centre, judėjimo karantino laikotarpiu“ bei 2020 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“, kuriuo draudžiamas „URC apgyvendintų užsieniečių lankymas, išskyrus susitikimus su jų advokatais“, stebėtoją priskiriant „lankytojų“ kategorijai.

Bendra 2020 m. stebėsenos vizitų išsklotinė pagal datas:

1. 2020 m. sausio 8 d. Lavoriškių PKP;
2. 2020 m. sausio 8 d. Medininkų PKP;
3. 2020 m. vasario 12 d. Lavoriškių PKP;

4. 2020 m. gegužės 11 d. Medininkų PKP (COVID-19 valdymo rekomendacijų įgyvendinimo stebėseną);

5. 2020 m. gegužės 12 d. Lavoriškių užkardoje ir PKP (COVID-19 valdymo rekomendacijų įgyvendinimo stebėseną);

6. 2020 m. gegužės 25 d. Tverečiaus PKP (COVID-19 valdymo rekomendacijų įgyvendinimo stebėseną);

7. 2020 m. rugpjūčio 4 d. Tribonių užkardoje;

8. 2020 m. rugpjūčio 28 d. VSAT Užsieniečių registracijos centre, Pabradėje;

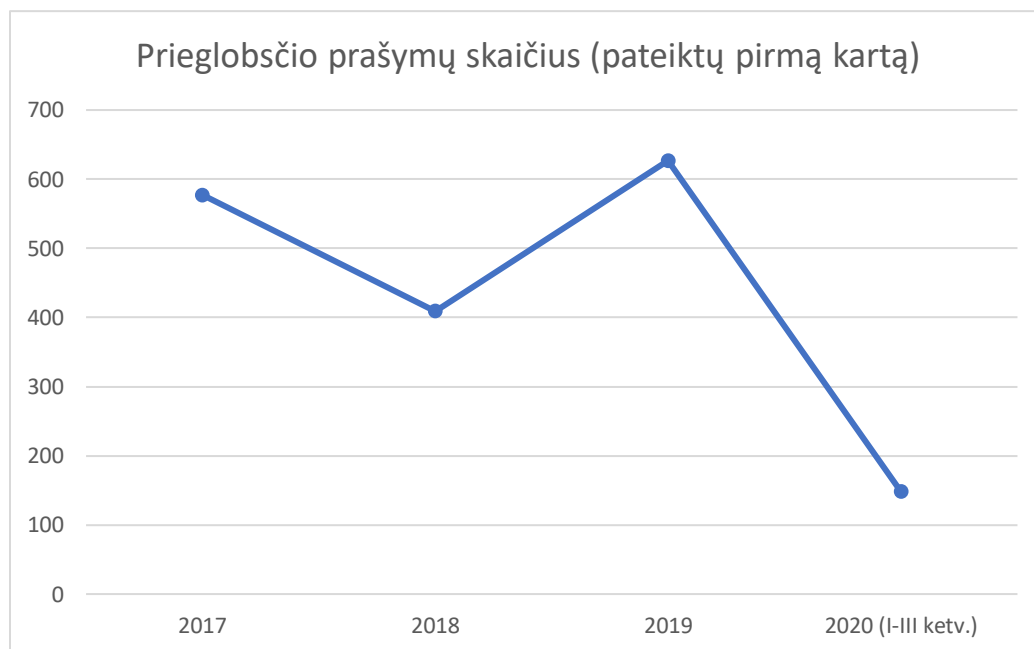
9. 2020 m. rugpjūčio 18 d. Pabėgėlių priėmimo centre, Rukloje (papildomas vizitas organizuotas 2020 m. rugsėjo 4 d. informacijai patikslinti).

Kartu reikia pažymėti, kad visi įsipareigojimai vykdant PMIF projektą „Prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėseną“ valstybės institucijoms buvo įgyvendinti.

5. 2017 – 2020 METŲ STEBĖJIMO VIZITŲ BENDRA INFORMACIJA

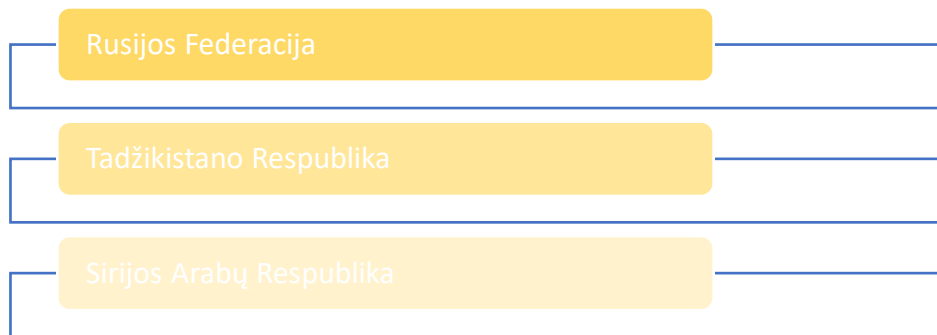
PMIF projektą „Prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėseną“ Lietuvos Raudonasis Kryžius pradėjo įgyvendinti 2017 m. balandžio 1 d. 2020 metų bendra informacija pateikta remiantis trijų ketvirčių duomenimis, taigi per šį laikotarpį – 2017-2020 – prieglobsčio Lietuvoje pasiprašė 1662 prieglobsčio prašytojai iš 45 šalių. Per beveik ketverius metus buvo atlikta 80 *ad hoc* ir planuotų stebėsenos vizitų.

Šioje ataskaitos dalyje trumpai pateikiami apibendrinti duomenys, susiję su prieglobsčio prašytojais Lietuvoje. Paveikslėlyje (2 pav.) matyti prieglobsčio prašytojų Lietuvoje skaičius 2017-2020 (trys ketvirčiai). Daugiausia prieglobsčio prašytojų į Lietuvą atvyko 2019 m ir beveik trečdalis iš jų buvo nepilnamečiai.

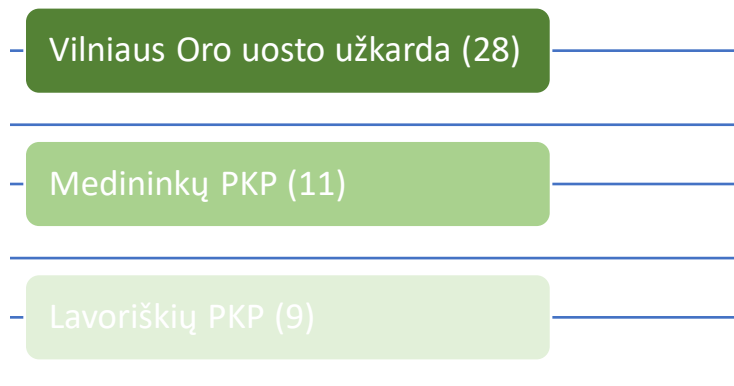
2 pav. Prieglobsčio prašymų skaičius 2017-2020 (I-III ketv.)

3 paveikslėlis (3 pav.) iliustruoja 3 kilmės šalis, iš kurių atvyko daugiausiai prieglobsčio prašytojų per pastaruosius ketverius metus: Sirijos Arabų Respublikos piliečiai, kurie yra treči pagal kilmės valstybę, iš kurios atvyksta prieglobsčio prašytojai, didžiąją daugumą sudarė 2017 ir 2018 metais, pastebint, kad tik labai nedidelė dalis iš jų prieglobsčio pasiprašė pasienio kontrolės punktuose. Didžioji dalis buvo perkelta iš Graikijos, Italijos ir Turkijos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. birželio 22 d. nutarimu „Dėl užsieniečių, kuriems reikia prieglobsčio, perkėlimo į Lietuvos Respublikos teritoriją“. Rusijos Federacijos piliečių bei tadžikų prieglobsčio prašymai buvo registruojami kiekvienais metais.

3 pav. Kilmės valstybės, iš kurių sulaukta daugiausiai prieglobsčio prašymų

4 paveikslėlyje (4 pav.) galima matyti, kuriuos 3 pasienio kontrolės punktus Lietuvos Raudonojo Kryžiaus stebėtojai 2017-2020 metais lankė dažniausiai. Lankymasis Vilniaus Oro uosto užkardoje daugiausiai susijęs su labai dideliu prieglobsčio prašytojų prašymų skaičiumi, kurie buvo arba perkelti pagal susitarimą, arba gražinti pagal Dublin III Reglamento procedūrą 2017 ir 2018 metais. Medininkų PKP ir Lavoriškių PKP pateikiami didžiausi prieglobsčio prašymų skaičiai iš žmonių, kurie į Lietuvą atvyko kirsdami sieną su Baltarusija. 2019 m. didžioji dauguma prieglobsčio prašytojų atvyko kirsdami sieną su Baltarusija, jų apgyvendinimas PKP buvo ilgas, iki 20-28 dienų, todėl priėmimo sąlygoms PKP buvo skiriamas didžiausias stebėtojo dėmesys ir tais metais visi stebėsenos vizitai buvo organizuojami į pasienio kontrolės punktus ir užkardas.

4 pav. PKP/užkardos, kuriose atlikta daugiausiai stebėsenos vizitų

6. STEBĖSENOS VIZITŲ METU UŽFIKSUOTŲ ATVEJŲ APŽVALGA. APIBENDRINIMAS

6.1. PRIEIGA PRIE PROCEDŪROS

Prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėseną, vertinimą ir atsakingų institucijų informavimą apie sąlygas, kurios neatitinka keliamų prieglobsčio prašytojų priėmimo standartų, remiasi prielaida, kad tarptautinės apsaugos siekiantis žmogus turi prieigą prie prieglobsčio procedūros. Priėmimo sąlygų stebėseną netenka jokios vertės, jeigu iš prieglobsčio ieškančio asmens yra atimama teisė pateikti prieglobsčio prašymą, naudotis savo teise ieškoti prieglobsčio nuo persekiojimo.

Apibendrinant 2017-2020 m. metines priėmimo sąlygų stebėsenos ataskaitas išvelgiama gana kontraversiška situacija, susijusi su prieglobsčio prašytojų informavimu. Jau atvykęs ir prieglobsčio pasiprašęs užsienietis gauna informaciją apie prieglobsčio sistemą Lietuvoje, stebėtojai nėra fiksavę, kad truktų lankstinukų, bukletų apie prieglobsčio sistemą Lietuvoje įvairiomis kalbomis; pakabinta informacija su kontaktais, kaip susiekti su stebėseną atliekančiu Lietuvos Raudonojo Kryžiaus stebėtoju, teisininku, UNHCR atstovais. Laikytina itin gera praktika, „kai pareigūnai suteikia informaciją apie prieglobsčio procedūrą; prieglobsčio prašytojai turi galimybę savo apgyvendinimo patalpose paskaityti informaciją jiems suprantama kalba; visose PKP bei užkardose buvo informacija apie prieglobsčio procedūrą“⁷. Tuo pačiu metu fiksuojami prieglobsčio prašytojų artimųjų ir pačių prieglobsčio prašytojų skambučiai stebėtojams arba susitikimo su prieglobsčio prašytojais metu fiksuojama, kad antru arba trečiu kartu į Lietuvos teritoriją patekę prieglobsčio prašytojai įvardija, jog jiems nebuvo suteikta tinkama prieiga prie prieglobsčio procedūros, nevyko tinkamas informavimas, kitaip tariant, prieglobsčio prašytojai nebuvo identifikuoti ir prieglobsčio prašymai nebuvo priimti. Žemiau išvardinti atvejai⁸, kuomet prieglobsčio prašančių žmonių arba jų artimųjų teigimu, prieiga prie prieglobsčio procedūros jiems nebuvo suteikta arba nebuvo suteikta iš karto:

- 2018 m. gegužės 22 d. Šalčininkų PKP (Rusijos Federacijos pilietis, čėčėnas);
- 2018 m. spalio 19 d. Medininkų PKP (Tadžikistano Respublikos piliečiai);
- 2018 m. lapkričio 2 d. Medininkų PKP (Tadžikistano Respublikos piliečiai);

⁷ 2019 metų metinės stebėsenos ataskaitos duomenys: <https://www.redcross.lt/leidiniai>.

⁸ Platesnius paaiškinimus apie konkrečius atvejus galima rasti atskirose metinėse stebėsenų ataskaitose čia: <https://www.redcross.lt/leidiniai>.

- 2018 m. lapkričio 30 d. Medininkų PKP (Tadžikistano Respublikos piliečiai);
- 2019 m. birželio 12 d. Medininkų PKP (Tadžikistano pilietis);
- 2019 m. birželio 25 d. Medininkų PKP (Rusijos Federacijos piliečiai, čečėnai);
- 2019 m. rugpjūčio 20 d. Medininkų PKP (Rusijos Federacijos piliečiai, čečėnai);
- 2019 m. rugsėjo 2 d. Šalčininkų PKP (Rusijos Federacijos piliečiai, čečėnai);
- 2019 m. rugsėjo 12 d. Medininkų PKP (Rusijos Federacijos piliečiai, čečėnai);
- 2019 m. rugsėjo 28 d. Lavoriškių PKP (Rusijos Federacijos piliečiai, čečėnai);
- 2019 m. gruodžio 13 d. Medininkų PKP (Rusijos Federacijos piliečiai, čečėnai);
- 2019 m. gruodžio 13 d. Lavoriškių PKP (Rusijos Federacijos piliečiai, čečėnai).

Apžvelgiant neįleidžiamų užsieniečių duomenis, matoma tendencija, kad visi neidentifikuoti prieglobsčio prašytojai, susisiekę su Lietuvos Raudonojo Kryžiaus stebėtojais, yra arba Tadžikistano, arba Rusijos Federacijos čečėnų tautybės piliečiai, nors tai nėra vienintelės kilmės valstybės šalys, iš kurių prieglobsčio prašytojai atvyksta. Antra tendencija yra ta, kad dauguma jų kaip prieglobsčio prašytojai nebuvo identifikuoti Medininkų PKP.

Atskira pasitaikančių situacijų iliustracija iš 2019 m. metinės stebėsenos ataskaitos: „Visais nurodytais atvejais, prieglobsčio prašymai buvo priimti ne iš karto; rugsėjo 2, 12 d. atvejais, prieglobsčio prašytojų teigimu, iš 3 karto. Birželio 25 d., gruodžio 13 d. (tiek Medininkų PKP, tiek Lavoriškių PKP) atvejais, prieglobsčio prašytojų teigimu, juos bandė įsodinti į automobilius, vežančius atgal į Baltarusiją. Rugpjūčio 20 d. atveju, prieglobsčio prašytojai atvyko į Lietuvos Respubliką rugpjūčio 19 d., tačiau jų prieglobsčio prašymai nebuvo priimti. Prieglobsčio prašytojų teigimu, jie naktį praleido gatvėje, vaikai miegojo sunkvežimyje. Rugsėjo 28 d. atveju, prieglobsčio prašytojai laukė parą, kol jų prašymai bus priimti ir vėlgi, jų teigimu, naktį praleido gatvėje su vaikais. Visais minėtais atvejais, prieglobsčio prašytojai skundėsi, kad, kol nebuvo priimti prašymai – pareigūnai elgėsi nemaloniai, piktai”.

Papildomai atkreiptinas dėmesys, kad per ataskaitinį laikotarpį pastebėta tendencija, jog prieglobsčio prašantys asmenys į Lietuvos Respubliką (PKP) atvyksta lydimi advokato arba jeigu buvo neįleisti bent vieną kartą, kitą kartą vyksta kartu su advokatu, taip siekdami išvengti situacijos, kad jų prieglobsčio prašymai

nebūtų priimti ir jie nebūtų gražinti atgal. Atvejų, kada prieglobsčio prašymai nebūtų priimti, kai asmenis lydi advokatas, per ataskaitinį laikotarpį nustatyta nebuvo.

2020 metų priegigos prie procedūros situacija plačiau aptariama VI skyriuje „Pasirengimas COVID-19 pandemijos valdymui, rekomendacijų įgyvendinimas“, paminėtina, kad priegigos prie procedūros nesuteikimas 2020 m. fiksuotas vieną kartą:

- 2020 m. rugpjūčio 27 d. Šalčininkų PKP (Tadžikistano Respublikos piliečiai).

Apibendrinant 2017-2020 stebėtų priegigos prie prieglobsčio procedūros situaciją, galima daryti išvadą, kad ne visi prieglobsčio prašytojai yra tinkamai identifikuojami kaip žmonės, siekiantys tarptautinės apsaugos, arba jie yra identifikuojami tik dalyvaujant teisininkams (advokatams), kas iš principo iškraipo užsieniečių teisę individualiai prašyti prieglobsčio raštu arba žodžiu.

6.2. LAISVĖS RIBOJIMAS

Laisvės suvaržymas yra vienas iš didžiausių žmogaus teisių pažeidimų ir traktuojamas, kaip paskutinė priemonė ribojanti judėjimą. Pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus, niekas negali būti sulaikomas ilgiau nei 48 valandoms be teismo sprendimo. Bet koks asmenų judėjimo laisvės suvaržymas, jeigu nėra teismo sprendimo, yra neteisėtas ir neleistinas. Prieglobsčio prašytojui turi būti suteikta galimybė pabūti gryname ore⁹. Visgi šis grubus pažeidimas yra nuolatos fiksuojamas stebėsenos vizitų metų skirtinguose PKP: pradedant galimybės pabūti gryname ore nesudarymo ir kambario, kuriame apgyvendinami prieglobsčio prašytojai, rakinimo ir baigiant laisvės ribojimu savarankiškai nuvykti į parduotuvę, maldos namus, paštą netgi tiems, kurie pasienio kontrolės punktuose yra apgyvendinti ilgiau negu 72 val., ilgiau negu 7 dienas. Šioje ataskaitoje apibendriname fiksuotus duomenis dėl kambario, patalpų rakinimo, galimybės pabūti gryname ore nesudarymo, galimybės išsikviesti pagalbą suvaržymo.

Rakinamos prieglobsčio prašytojų kambario patalpos. Ištrauka iš 2018 m. metinės stebėsenos ataskaitos: „prieglobsčio prašytoja su dviem mažamečiais vaikais buvo apgyvendinta Vilniaus oro uosto užkardos papildomose patalpose, kurios nėra pačioje užkardoje, nes kiti kambariai jau buvo užimti. Verta paminėti, kad šios patalpos yra rakinamos ir nėra užtikrinama prieglobsčio prašytojų judėjimo laisvė. Taip pat

⁹ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. gegužės 6 d. įsakymas „Dėl prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo pasienio kontrolės punktuose sąlygų aprašas“ Nr. V-346, 9 punktas.

vienintelis būdas komunikuoti su pareigūnais yra mojavimas į kameras, esančią patalpose. Prieglobsčio prašytoja su vaikais vizito dieną jau buvo praleidusi 6 dienas Vilniaus oro uosto užkardoje“.

Galimybė pabūti gryname ore. Ištrauka iš 2019 m. metinės stebėsenos ataskaitos: „faktiškai pasienyje sulaikytiems prieglobsčio prašytojams nėra garantuojama teisė, kuri yra įtvirtinta teisės aktuose, pabūti gryname ore. Šiuo metu prieglobsčio prašytojų buvimas lauke priklauso tik nuo pareigūnų geranoriškumo ir asmeninės iniciatyvos“. Ištrauka iš 2018 m. metinės stebėsenos ataskaitos: „visuose iš 12 stebėtų *ad hoc* vizitų Vilniaus oro uosto užkardoje ir Medininkų PKP buvo fiksuojamas prieglobsčio prašytojų laisvės ribojimas būti gryname ore“.

Galimybės išsikviesti pagalbą suvaržymas. Ištrauka iš 2017 m. metinės stebėsenos ataskaitos: „2017 m. rugpjūčio 1 d. stebėsenos vizito metu Kenos geležinkelio stoties užkardoje nustatyta, kad čia apgyvendinta liepos 27 d. atvykusi 4 asmenų šeima iš Armėnijos. 2017 m. rugpjūčio 1 d. prieglobsčio prašytoja susisieki su Lietuvos Raudonojo Kryžiaus stebėtoju ir prašė pagalbos – jų vaikams reikėjo greitosios medicininės pagalbos dėl sutrikusio virškinimo, o prieglobsčio prašytojų patalpos buvo užrakintos ir jie neturėjo jokio kontakto su užkardos pareigūnais. Stebėtojas paskambino į užkardą ir paprašė, kad pareigūnai iškvieštų greitąją pagalbą bei nuvyko į užkardą įvertinti situacijos. Šeima buvo išvežta į ligoninę. Ligoninėje vaikai buvo apžiūrėti ir išrašyti medikamentai pagerinti jų sveikatos būklei. 2017 m. rugpjūčio 2 d. Teismas priėmė sprendimą taikyti alternatyvą ir apgyvendinti prieglobsčio prašytojus URC. Jie buvo perkelti į URC 2017 m. rugpjūčio 4 d., praleidę 7 dienas Kenos užkardoje“.

Apibendrinant stebėsenos vizitų rezultatus, labai gera praktika laikomi sprendimai neapgyvendinti žmonių Vilniaus oro uosto užkardoje, kuri dėl savo specifikos ir žmonių saugumo (kaip dažnai teigiama paaiškinimuose) buvo priversta rakinti netgi kambario patalpas, kuriose yra apgyvendinti prieglobsčio prašytojai. Vilniaus oro uosto užkardoje taip pat nebuvo sudaryta galimybė būti gryname ore. Svarbu pasidžiaugti, kad atvejais, kai rakinimas kėlė riziką vaikų sveikatai buvo fiksuota tik stebėsenos projekto pradžioje ir tai nebuvo pasikartojanti praktika. Netinkama praktika yra tai, kad žmonės patalpose vis dar rakinami, ypač didelį automobilių judėjimo intensyvumą reguliuojančiose PKP. Visgi Kenos PKP yra nurodyta, kokių telefonu reikia susisiekti su pareigūnais skubiais atvejais, Medininkų PKP įrengtas pagalbos iškvietimo mygtukas. Šie metodai gali būti taikomi tik laikinai, siekiant iš esmės išspręsti prieglobsčio prašytojų saugų apgyvendinimą taip, kad žmonės patalpose nebūtų rakinami, o pasivaikščiojimams lauke būtų sudaryta galimybė pagal žmogaus poreikius arba bent jau iš anksto sudarytą grafiką, su kuriuo žmogus yra supažindintas.

6.3. PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMAS: APGYVENDINIMAS, MAITINIMAS BEI MEDICINOS PASLAUGŲ UŽTIKRINIMAS

Šioje ataskaitos dalyje aptariami pagrindiniai prieglobsčio prašytojų orių priėmimo sąlygų aspektai, kurie buvo daugiausiai stebimi 2017-2020 m.: saugus apgyvendinimas, tinkamas prieglobsčio prašytojų maitinimas bei laiku suteiktos medicinos paslaugos tiek pasienio kontrolės punktuose, tiek prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo vietose – VSAT Užsieniečių registracijos centre ir Pabėgėlių priėmimo centre.

2017 metų ir 2018 metų metinėse ataskaitose rekomenduojama atkreipti dėmesį į tai, kad prieglobsčio prašytojai turi būti apgyvendinti patalpose, kuriose yra tinkamas vėdinimas, o į apgyvendinimo kambarį patenka natūrali dienos šviesa. Ši rekomendacija yra glaudžiai susijusi su jau minėta situacija, kad tiek 2017 m., tiek 2018 m. didžioji dauguma prieglobsčio prašytojų į Lietuvą atvyko per Vilniaus oro uosto užkardą (plačiau – IV skyriuje „2017-2020 stebėsenos vizitų bendra apžvalga“), kurioje prieglobsčio prašytojams skirtame kambaryje nebuvo langų ir atvykę žmonės skųsdavosi tvankiu, nevėdintu oru bei dėl šios priežasties apsunkintu kvėpavimu. Labai gera praktika laikomi trys 2018, 2019 metais priimti sprendimai:

- ✓ įrengti vėdinimo sistemą prieglobsčio prašytojams skirtoje laikino apsisistojimo patalpoje;
- ✓ išplėsti laikino buvimo vietas pačioje užkardoje;
- ✓ pirmines prieglobsčio procedūras atlikti ne Vilniaus oro uosto užkardoje, o VSAT Užsieniečių registracijos centre.

Šie sprendimai atitinka rekomendaciją, kad prieglobsčio prašytojai turi būti apgyvendinti tik užtikrinus tinkamas prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygas, o jeigu tokios galimybės nėra – perkelti į tokias patalpas, kurios atitinka prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygas.

Antrasis pavyzdys iliustruojantis pavyzdys yra pasikeitusi situacija Šalčininkų PKP, kur 2020 metais jau yra prieinamos dušo patalpos apgyvendintiems prieglobsčio prašytojams, kai 2017 m. lapkričio 6 d. stebėsenos vizito ataskaitoje fiksuota, kad prieglobsčio prašytojai dušo patalpomis pasinaudoti negalėjo, o 2019 m. – galėjo tik atskiru leidimu jiems atskirai paprašius. Kenos PKP žmonės iš karto apgyvendinami prieglobsčio prašytojams skirtose patalpose, nors 2017 m. buvo fiksuota situacija, kad iki šių patalpų prieglobsčio prašytojai buvo palydėti tik nusiprausti, o po to vėl grąžinti į sulaikymo patalpas.

2017, 2018 ir 2019 metais buvo stebimi atvejai, kuomet atvykę prieglobsčio prašytojai patenka į nešvarias patalpas arba jiems neišduodama (dažniausiai jie tiesiog randa prieš tai buvusių žmonių naudotą) švari patalynė. Tai yra pavieniai, ne nuolat besikartojantys atvejai, dažniausiai didelio judėjimo intensyvumo

pasienio kontrolės punktuose, kuriuos fiksuoja stebėtojai. Taigi rekomendacija remiantis „EASO gairių“¹⁰ dėl priėmimo sąlygų: veiklos standartai ir rodikliai“ 14 standartu „Užtikrinti privačių ir bendro naudojimo patalpų švarą bei išduota švari patalynė“ vis dar yra aktuali.

Pasikartojanti, ne visus, o keletą prieglobsčio prašytojų, lietusi situacija fiksuota Pabėgėlių priėmimo centre, kuomet 2018 m. žmonės skundėsi, „kambariuose esantys langai nėra sandarūs“, „jaučiamas skersvėjis“. 2020 m. ataskaitoje fiksuojama tokia pati situacija (beje, beveik vienintelis nusiskundimas apgyvendinimo sąlygomis) – „pro langus pučia vėjas“.

VSAT Užsieniečių registracijos centre, stebėsenos ataskaitų duomenimis, didžiausi iššūkiai kyla prižiūrint ir atnaujinant bendrąsias patalpų erdves, dažniausiai virtuvės patalpas, nes, remiantis 2020 metų stebėsenos ataskaita, nors URC atviro korpuso skalbykla, koridoriai yra tvarkingi, „virtuvės nerenovuotos, įranga sena, neveikia kai kurios plytelės, kita virtuvės įranga“.

Apibendrinant galima teigti, kad apgyvendinimo patalpos ir, dažniausiai, vienos šeimos narių apgyvendinimas šiose patalpose iš esmės atitinka keliamus standartus prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo patalpoms. Dėmesį reikėtų atkreipti į švaros ir tvarkos palaikymą, nesaugių elektros priemonių bei baldų pakeitimą saugiais; baldų ir buitinės technikos atnaujinimą URC, langų pakeitimą/sandarinimą PPC.

Kitokia minimalių priėmimo sąlygų standartų užtikrinimo situacija fiksuota tuomet, kai pasienio kontrolės punktuose bei Centruose apgyvendinama daugiau prieglobsčio prašytojų, nei Centruose yra tam skirtų patalpų.

Nuo 2017 metų stebėtojai atkreipia dėmesį ir kviečia įvertinti riziką, jog turimos apgyvendinimo patalpos gali būti perpildytos ir dėl to ne visi prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų standartai būtų užtikrinti. 2017 metų metinėje stebėsenos ataskaitoje konstatuota, kad „URC perpildymo grėsmė išlieka“. Stebėtojo atkreipiamas dėmesys, kad 2018 m. pasirašytas susitarimas tarp LR vidaus reikalų ministerijos ir Pabėgėlių priėmimo centro Rukloje dėl prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo, jeigu URC neliktų vietų apgyvendinimui, padidino prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo vietų skaičių, todėl yra galimybių URC perpildymo atvejais žmones apgyvendinti PPC. 2018 metų duomenimis, „Stebėtojas VSAT Užsieniečių registracijos centre 2018 metais lankėsi keturis kartus: 2018 m. kovo, balandžio, gegužės bei birželio mėnesiais. Visose pateiktose ataskaitose konstatuojamas susirūpinimas dėl perpildymo grėsmės prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo patalpose“, vadinasi, netgi esant susitarimui tarp LR vidaus reikalų ministerijos ir PPC, šis susitarimas iki galo

¹⁰ Duomenis galima rasti čia: <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/Guidance-on-ReceptionConditions-LT.pdf>.

problemos neišsprendė, o su tuo susijusios pasekmės buvo akivaizdžios: „Vienas iš didžiausių iššūkių, kurį reikia suvaldyti VSAT Užsieniečių registracijos centre dirbantiems specialistams, yra įtampos, kylančios tarp skirtingų tautų, kultūrų bei religijų žmonių dėl patalpų perpildymo, asmeninės/privačios erdvės trūkumo, skirtingo požiūrio į švarą ir tvarką, dienos režimą, skirtingų religinių ritualų“. Apie „ankštas ir perpildytas erdves, kuriose trūksta privatumo vaikui“ rašoma ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 metų veiklos ataskaitoje“.

Jau 2018 metais buvo pradėti fiksuoti atvejai, kai nesant vietų URC žmonės yra ilgesniam laikui apgyvendinami pasienio kontrolės punktuose. Visgi didžiausi iššūkiai kilo 2019 metais, kuomet Lietuvoje prieglobsčio pasiprašė didžiausias prieglobsčio prašytojų skaičius per paskutinius 9 metus (plačiau žiūrėti IV skyriuje „2017-2020 stebėsenos vizitų bendra apžvalga“), 2019 m. IV ketvirtį pasienio kontrolės punktai tapo ilgesnio apgyvendinimo prieglobsčio prašytojams vieta, nes didėjantis prieglobsčio prašytojų srautas paveikė visą prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo sistemą, o situacijos negelbėjo netgi alternatyvaus apgyvendinimo vietos, kuriose realiai žmonės pradėti apgyvendinti 2018 metų birželį (didžiausias alternatyviose apgyvendinimo vietose gyvenusių prieglobsčio prašytojų skaičius per laikotarpį – 27, *aut. pastaba*). Tuo metu susidariusi situacija nebeatitiko net minimalių priėmimo sąlygų standartų, kaip fiksuojama 2019 metų metinės stebėsenos ataskaitoje: „2019 m. rugsėjo 25 d. užfiksuotas atvejis, kai 8 prieglobsčio prašytojai (skirtingų šeimų) nakvojo Raigardo PKP viename kambaryje, kuriame yra 3 viengulės lovos“, o „2019 m. rugsėjo 13 d. Švenčionių užkardoje čečėnų tautybės piliečiai bei tadžikų šeima skundėsi, kad trūksta karšto maisto, sauskelnių, higienos priemonių, sąlygų ir priemonių vaikams žaisti“.

Paskutinė ataskaita, kurioje buvo fiksuojamos apgyvendinimo vietų perpildymo pasekmės, buvo pateikta 2020 metų sausį, kuomet stebėtoja susitiko su vieniša moterimi, atvykusia iš Tadžikistano, o jos dėdės Medininkų PKP jau nebuvo, nes „viengungiui vyrui URC buvo vieta“.

2020 metų COVID-19 pandemija bei stipriai sumažėjęs prieglobsčio prašytojų skaičius neleidžia įvertinti, kokie sprendimai buvo priimti ir ar jie būtų veiksmingi esant tolygiai didėjančiam prieglobsčio prašytojų srautui, tačiau šis klausimas neabejotinai yra labai svarbus planuojant tinkamų¹¹ priėmimo sąlygų užtikrinimą visiems prieglobsčio prašytojams, kuomet suplanuotų ir standartus atitinkančių apgyvendinimo vietų neužtenka.

¹¹ Valstybės narės užtikrina, kad materialinėmis priėmimo sąlygomis prašytojams būtų garantuojamas tinkamas gyvenimo lygis, kuriuo suteikiamos jų pragyvenimo garantijos ir apsaugoma jų fizinė bei psichinė sveikata.“ Europos Sąjungos priėmimo sąlygų direktyva, 17 straipsnio 2 dalies 1 punktas.

Apibendrinant duomenis prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo galimybes, galima išvelgti daugiau teigiamų tendencijų: 2019 metais VSAT URC atidarius papildomą pastatą, kuriame galima apgyvendinti apie 16 pažeidžiamų prieglobsčio prašytojų, VSAT URC apgyvendinimo galimybės išsiplėtė iki apytiksliai 110, ateinantiems dvejiems metams planuojamos 39 alternatyvaus apgyvendinimo vietos; nuo 2021 m. kovo 1 d. Pabėgėlių priėmimo centras tampa prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo sistemos dalimi. Visgi reikia atkreipti dėmesį, kad tokiu būdu yra sukuriama apie 300 apgyvendinimui skirtų vietų, nors 2017-2019 metų tendencijos rodė, kad jų gali nepakakti sparčiai, bet tolygiai didėjant tarptautinės apsaugos ieškančių žmonių skaičiui.

Kalbant apie prieglobsčio prašytojų maitinimą, tenka pastebėti, kad prieglobsčio prašytojų maitinimas pasienio kontrolės punktuose neatitinka standartų, įtvirtintų ES Priėmimo sąlygų direktyvoje¹²; EASO standartuose¹³. Šioje ataskaitoje svarbu dar kartą paminėti sausų maisto daavinų sudėtį ir stebėtojų maitinimo vertinimą pagal galiojančius standartus.

Pasienio kontrolės punkte VSAT teikiamą sauso maisto daavinį sudaro: vanduo, razinos, konservai, kvietinės lazdelės.

Projekto „Prieglobsčio prašytojų priėmimo, užimtumo ir gyvenimo sąlygų gerinimas“ Nr. PMIF – 1.1.4-K-02-001, kurio rėmuose Caritas organizuoja maisto paketų pirkimą, sauso maisto daavinį sudaro: natūralus mineralinis vanduo, greitai paruošiama avižinė košė, troškinta konservuota jautiena, sriuba stiklainyje, duonos lazdelės, arbata, džiovintų uogų ir riešutų mišinys „Jaunimo“. Papildomi maisto produktai (vaikams): įvairių vaisių tyrė, bananų tyrėlė stiklainyje, riestainiai, džiovintų uogų mišinys (racionas gali neįymiai keistis darant maisto produktų užsakymą, *aut. pastaba*)

Trumpai 2017, 2018, 2019 ir 2020 metų rekomendacijos atsakingoms institucijoms dėl prieglobsčio prašytojų maitinimo pasienio kontrolės punktuose:

2017 metų rekomendacija: „Vertinant prieglobsčio prašytojų maitinimą nustatyta, kad PKP teikiami maisto paketai netinka ilgalaikiam vartojimui ir juos galima naudoti tik kaip vienkartinio maitinimo opciją, kol prieglobsčio prašytojai iki 48 val. laukia Migracijos departamento sprendimo dėl jų prieglobsčio prašymo

¹² „Valstybės narės užtikrina, kad materialinėmis priėmimo sąlygomis prašytojams būtų garantuojamas tinkamas gyvenimo lygis, kuriuo suteikiamos jų pragyvenimo garantijos ir apsaugoma jų fizinė bei psichinė sveikata.“ Europos Sąjungos Priėmimo sąlygų direktyva, 17 straipsnio 2 dalies 1 punktas.

¹³ EASO 21 standartas, 21.2 rodiklis suaugusieji per dieną turėtų būti maitinami tris kartus per dieną ir bent vienas patiekalas turi būti termiškai apdorotas.

nagrinėjimo. Rekomenduojama svarstyti apie maisto paketo turinio keitimą arba alternatyvius maitinimo variantus tais atvejais, kai prieglobsčio prašytojai lieka apgyvendinti PKP ilgesnį laiką“.

2018 metų išvada: „Pasienio kontrolės punktuose teikiami maisto paketai tinkami tik kaip vienkartinis maitinimas, o ne ilgalaikiam vartojimui. Pasienio kontrolės punktuose teikiami maisto paketai nepritaikyti pažeidžiamų asmenų (tarp jų vaikų) maisto poreikiams“.

2019 metų ataskaitos duomenys: „Tenka pastebėti, kad Caritas maisto daviniai dėl nuo rugpjūčio mėnesio išaugusio prieglobsčio prašytojų skaičiaus baigėsi mėnesio laikotarpyje. Caritas 2019 m. lapkričio mėn. pranešė, kad išnaudojo visas 3 metų laikotarpiui skirtas lėšas prieglobsčio prašytojų maitinimui pasienyje. Lėšų buvo ieškoma iš kitų šaltinių, tačiau gruodžio mėn. Lietuvos Respublikoje pateikti 108 prieglobsčio prašymai vėlgi nulėmė staigų Vilniaus arkivyskupijos Carito maisto davinių suvartojimą, ypač Vilniaus rinktinės pasienyje“.

Išsamiai vertinant situaciją svarbu pastebėti, kad 2016 m. gegužės 6 d. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymo „Dėl prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo pasienio kontrolės punktuose sąlygų aprašas“ Nr. V-346, 6 punkte numatyta: „Prieglobsčio prašytojų maitinimo organizavimas: prieglobsčio prašytojams, lydimiems VSAT pareigūnų, turi būti sudaryta galimybė savo lėšomis įsigyti maistą artimiausiose maisto prekių parduotuvėse ar viešojo maitinimo įstaigose; jeigu prieglobsčio prašytojai neturi lėšų, jų maitinimas organizuojamas VSAT vado nustatyta tvarka.“ Ši nuostata įgyvendinama tinkamai, nes stebėsenos vizitų metu buvo nustatyta, kad didžioji dauguma prieglobsčio prašytojų žinojo, kad jie turi galimybę maisto įsigyti už savo pinigus ir buvo nuvežti į artimiausią parduotuvę.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad per ketverius stebėsenos metus prieglobsčio prašytojų maitinimas, kai asmuo neturi savo lėšų, už kurį atsakinga VSAT, pasienio kontrolės punktuose neatitinka priėmimo sąlygų standartų: prieglobsčio prašytojai negauna pilnavertės mitybos suaugusiems asmenims, nėščioms bei žindančioms moterims ir nepilnamečiams vaikams¹⁴. Situacija tampa dar labiau sudėtinga, kai prieglobsčio prašytojai pasienio kontrolės punktuose lieka ilgiau negu 72 val. Žmonėms, turintiems savo lėšų maisto produktams įsigyti, tokios sąlygos dažniausiai yra sudaromos.

Gera praktika yra VSAT URC pastangos atliepti žmonių poreikius ir reaguoti į stebėtojų fiksuotus duomenis, jog „kalbinti prieglobsčio prašytojai skundėsi URC valgykloje teikiamo maisto kokybe ir, jų

¹⁴ Žr. 3 ir <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/250796/9789241549912-eng.pdf?sequence=1>

nuomone, mažomis porcijomis“ (2017 metų metinė stebėsenos ataskaita); „rekomenduojama svarstyti ir didinti vienam asmeniui skiriamą lėšų sumą, skirtą maitinimui VSAT Užsieniečių registracijos centre arba ieškoti alternatyvių prieglobsčio prašytojų maitinimo būdų (2018 metų metinės stebėsenos ataskaitos rekomendacija dėl maitinimo organizavimo). Pažymėtina, kad 2020 metų stebėsenos ataskaitos duomenimis nuo 2020 m. rugsėjo 1 d. VSAT URC „planuojamos maitinimo pertvarkos: atnaujinamas meniu, sudaryta galimybė pasirinkti maistą iš skirtingų meniu ir maitintis pagal savo religinius ar sveikatos įsitikinimus“. Siekį patobulinti maitinimo organizavimą įrodo ir pokyčiai maisto produktų įkainiuose, nes vieno suaugusiojo maitinimo įkainis dienai išaugo nuo 1,94 euro iki 2,50, vaiko maitinimo įkainis šiuo metu yra 2,80 euro. Visus kitus maitinimo standartus: švieži maisto produktai, pasirinkimas atitinka sveikatos ir religinius įsitikinimus, šiltas maistas suaugusiesiems organizuojamas tris kartus per dieną, o vaikams su užkandžiais 5 – VSAT URC maitinimo organizavimas atitinka. Visgi vertinant situaciją plačiau, tenka pripažinti, kad prieglobsčio prašytojų vertinimai, jog maistas „yra vienodas“; „porcijos mažos“ „maistą norėtų gaminti pagal savo įpročius“ labai susijęs su tuo, kad VSAT URC pasirinktas organizuotas maitinimo būdas (ypač dėl to, kad VSAT URC centrą sudaro du „centrai“ – prieglobsčio prašytojų, kurių laisvė neribota ir sulaikytų neteisėtai esančių migrantų – ir žmonės yra priklausomi nuo jiems siūlomo raciono. Tie prieglobsčio prašytojai, kurie yra apgyvendinti PPC ir alternatyviose apgyvendinimo vietose, jokių panašių vertinimų arba lūkesčių nekelia, nes gaudami tam tikrą piniginę išmoką, maistą gali gamintis pagal savo skonį, religinius įsitikinimus, dienotvarkę ir galimybes.

Apibendrinant galima teigti, kad yra dedamos pastangos pagerinti VSAT URC gyvenančių žmonių maitinimą, vertinant tiek finansinius, tiek pagarbos kitos kultūros, religijos žmonėms aspektus. Tai laikoma labai gera praktika. Pažymėtina, kad skirtinguose centruose ar individualiuose butuose skirtingu būdu organizuojant prieglobsčio prašytojų maitinimą, tai gali kelti papildomų lūkesčių prieglobsčio prašytojams, nes galimybė pačiam rinktis produktus ir gamintis maistą, visuomet geriau atlieps žmogaus poreikius ir/ar religinius įsitikinimus.

Teigiama, kad tarptautinės apsaugos ieškančiam žmogui teisininko ir mediko paslaugos yra labiausiai neįkainojamos. Medicinos paslaugų stebėseną, analizę ir vertinimą buvo ypatingai svarbus 2017-2020 metais. Didžiojoje dalyje stebėsenos ataskaitų fiksuota, jog pareigūnai atliko savo pareigas laiku iškviesti greitąją medicinos pagalbą, tačiau tinkamas medicinos paslaugų organizavimas buvo iššūkis tiek VSAT URC, tiek pasienio kontrolės punktuose, ypač tada, kai prieglobsčio prašytojai pasienio kontrolės punktuose gyveno ilgiau negu 72 val.

2018 metų metinėje stebėsenos ataskaitoje teigiama, kad pirmosios medicininės priežiūros užtikrinimas pasienio kontrolės punkte, kuomet dėl užsitęsusio apgyvendinimo žmogui reikalinga ne skubi pagalba arba ambulatorinis gydymas, nėra pakankamas teigti, kad PKP yra „užtikrinti prieglobsčio prašytojų elementarius poreikius gauti pagalbą, įskaitant maistą, rūbus, apgyvendinimą ir *medicinos priežiūrą* bei pagarbą jų privatumui.“¹⁵

Tai iliustruojantys pavyzdžiai iš 2019 metų metinės stebėsenos ataskaitos: „2019 m. birželio 27 d. stebėsenos vizito Lavoriškių PKP metu užfiksuota, kad Tadžikistano pilietis skundėsi skrandžio skausmais ir prasta psichologine būkle. 2019 m. birželio 17 d. jam buvo iškviesta GMP, bet indikacijų vežti į ligoninę dėl skrandžio skausmų ar psichologinės būklės nebuvo, vaistų GMP neišrašo – todėl reikalinga medicinos pagalba tadžikui nebuvo suteikta. 2019 m. rugsėjo 5 d. Medininkų PKP tadžikų šeima: serga vaikai (peršalę, kosti). Reikalinga gydytojo apžiūra, galbūt vaistai. Reikiama medicinos pagalba nesuteikta. 2019 m. lapkričio 19 d. Tverėčiaus užkardeje tadžikų šeima: mama ir penki jos vaikai, kuriems reikalinga medicininė apžiūra: vienas vaikas albinosas ir labai jautrus šviesai, jam reikia spec. Akinių, kitas vaikas vaikystėje patyręs traumą, turi fizinę negalią. Trečiajam vaikui reikalinga odontologo pagalba, nes skauda dantį. Tinkama medicinos pagalba nesuteikta.“

Apibendrinant situaciją pasienio kontrolės punktuose pažymėtina, kad minimalus standartas užtikrinti greitąją medicinos pagalbą, esant ūmioms būklėms ar grėsmei gyvybei su galimybe vežti į ligoninę yra įgyvendinamas, tačiau svarbi ir reikalinga medicinos priežiūra su tinkamais medikamentais pasienio kontrolės punktuose nėra tinkamai organizuota pažeidžiamiesiems asmenims.

VSAT Užsieniečių registracijos centre ir Pabėgėlių priėmimo centre visą ataskaitinį laikotarpį dirbo licencijuotas medicinos personalas (išskyrus etapą, kai URC gydytojas nebuvo įdarbintas ir medicinos paslaugas prieglobsčio prašytojai gavo ne pačiame Centre). Visgi daugiausia iššūkių kėlė medicinos paslaugų prieinamumas: vertėjo trūkumas siekiant įsigilinti ir prieglobsčio prašytojui išsakyti sveikatos problemas bei suteikti kokybišką konsultaciją. 2018 metais VSAT URC apgyvendinti žmonės teigė, kad į jų sveikatos problemas nėra tinkamai reaguojama, jie „nežino gydytojo darbo grafiko, Centre dirbančios slaugės neturi teisės išrašyti reikalingų vaistų“. Dviejose skirtingu laiku pateiktose ataskaitose buvo fiksuota, kad vietoje apžiūros pasiūlyti nuskausminamieji vaistai ir pasiūloma ateiti antrą kartą. Toks sveikatos priežiūros organizavimas VSAT URC nebuvo vertinamas kaip kokybiškų sveikatos priežiūros paslaugų užtikrinimas.

¹⁵ UNHCR Vykdomojo komiteto (EXCOM) išvada „Dėl prieglobsčio prašytojų priėmimo individualių prieglobsčio sistemų kontekste“, Nr. 93 (LIII) – 2002 m.

Visgi 2020 metų stebėsenos vizito ataskaitoje fiksuojama, kad 2020 m. rugsėjo 1 d. VSAT URC pilnu etatu pradeda dirbti gydytojas, kuris geba bendrauti keliomis užsienio kalbomis.

Apibendrinant galima teigti, kad pastangos įdarbinti daugiau negu dvi kalbas žinantį gydytoją visu etatu yra labai gera praktika ir tinkamai atliepia prieglobsčio prašytojų poreikius. Vertimo paslaugų užtikrinimas yra tas standartas, kuris padeda įgyvendinti medicinos paslaugų sisteminį prieinamumą, neatsižvelgiant į tai, kaip keičiasi personalas ir į kokios kilmės šalies prieglobsčio prašytojų sveikatos problemas stengiamasi atliepti.

7. PASIRENGIMAS COVID-19 PANDEMIJOS VALDYMUI, REKOMENDACIJŲ ĮGYVENDINIMAS

2020 metais išplitęs COVID-19 virusas palietė beveik visas žmonių gyvenimo sritis visame pasaulyje. Net ir labai aktyvūs žmonės susidūrė su karantinu, saviizoliacija, kai kuriose šalyse „komendanto valanda“ – intensyviu judėjimo laisvės ribojimu. Lietuvoje karantinas buvo įvestas 2020 m. kovo 16 d. LR Vyriausybės nutarimu „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“. Remiantis šiuo nutarimu užsieniečiai į Lietuvos Respublikos teritoriją buvo įleidžiami tik per tam tikrus pasienio kontrolės punktus ir tik išskirtinėmis sąlygomis. Lietuvos Respublikos Vyriausybė informavo Europos komisiją, kad ieškantiems tarptautinės apsaugos teisė patekti į saugią šalį nėra ribojama, visgi svarbu paminėti, kad pirmieji prieglobsčio prašymai pasienio teritorijoje po įvesto karantino buvo pateikti tik 2020 m. liepos 24 d. Prieglobsčio prašytojai prašymus pareigūnams pateikė būdami Lietuvos teritorijoje, ne pasienio kontrolės punkte.

2020 m. metais buvo vykdyti trys stebėsenos vizitai į PKP ir užkardas, per kuriuos į Lietuvos Respubliką statistiškai patenka daugiausiai prieglobsčio prašytojų: Medininkų PKP; Lavoriškių užkarda ir PKP bei Tverečiaus PKP. Stebėsenos tikslas – įvertinti prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygas per pirmąsias 72 val., užtikrinant prieglobsčio prašytojų saugumą pradinių prieglobsčio procedūrų metu. Dar du stebėsenos vizitai buvo atlikti rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiais VSAT Užsieniečių registracijos centre ir Pabėgėlių priėmimo centre, siekiant išsiaiškinti, kokią įtaką teikiamų paslaugų prieglobsčio prašytojams prieinamumui ir kokybei turėjo ribojimai karantino metu.

Remiantis Europos Tarybos gairėmis COVID-19 rizikai suvaldyti, Europos Komisijos 2020 m. balandžio 16 d. komunikatu COVID-19, UNHCR pagrindinėmis teisinėmis nuostatomis dėl asmenų, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, patekimo į teritoriją, atsižvelgiant į COVID-19 atsaką; LR sveikatos apsaugos ministerijos rekomendacijomis bei Nacionalinio visuomenės sveikatos centro rekomendacijomis, pagrindinės sritys, kurias vertino stebėtoja, buvo: informacijos, skirtos PKP lankytojams ir prieglobsčio prašytojams pateikimas, tinkamų patalpų prieglobsčio prašytojų karantinui užtikrinimas, higienos ir dezinfekcinių priemonių prieinamumas, saugi prieglobsčio prašytojo priėmimo schema.

Apibendrinant ataskaitose pateiktus duomenis, galima daryti išvadas, kad:

- Pareigūnai laikėsi Tarnybos nustatytos tvarkos;
- Visi pareigūnai buvo aprūpinti apsaugos priemonėmis, dezinfekcinio skysčio netrūko;

- Tokiomis pačiomis apsaugos priemonėmis pagal tvarką aprūpinti ir prieglobsčio prašytojai;
- PKP ir užkardeje buvo pakankamai informacijos ir Nacionalinio visuomenės sveikatos centro parengtų rekomendacijų dėl prevencijos.

Pasirengimas yra labai svarbi prevencinė bet kokio viruso, taip pat ir COVID-19, priemonė. Visgi praktikoje, kaip fiksuota 2020 m. rugpjūčio 4 d. stebėsenos vizito Tribonių užkardeje ataskaitoje, tinkamai informuoti atvykusį žmogų ir gauti patvirtinimą, kad tas žmogus gautą informaciją suprato, yra nelengvas uždavinys. Ataskaitoje fiksuota, jog atvykęs prieglobsčio prašytojas iš Rusijos, įpareigojimą laikytis saviizoliacijos suprato kaip griežtą jo judėjimo laisvės ribojimą ir teisių pažeidimą, nes jo laisvai judėti neišleidžia „ginkluotas pareigūnas“ ir skundėsi informacijos, kodėl yra laikomas sulaikytas, stoka. Žmogus netgi bandė išsikviesti policijos pareigūnus, informuodamas, kad buvo neteisėtai sulaikytas, tačiau, sužinoję aplinkybes, pareigūnai atvykti atsisakė. Žmogus taip pat skundėsi, kad nežino savo viruso testo rezultato, tačiau vėliau patikslino, kad „nėra gavęs jokio oficialaus rašto iš NVSC“. Taigi, stebėtoja rekomendacijose įvardino, kad labai svarbu ne tik skubiai supažindinti prieglobsčio prašytojus su jų teisėmis ir pareigomis, bet ir tą informaciją nuolat atnaujinti, svarbu paklausti, ar viskas buvo suprantama, kokių klausimų kyla bei tokią informaciją nuolat atnaujinti ir priminti. Šiuo atveju labai svarbu supažindinti ir su karantino sąlygų nesilaikymo pasekmėmis, kurios yra bendros visiems Lietuvoje šiuo metu esantiems žmonėms: tiek piliečiams, tiek užsieniečiams.

PPC administracijos veiksmai karantino laikotarpiu laikytini gera praktika, nes laikinai apgyvendintų žmonių tinkamas informavimas (panaudojant ir informatyvias iliustracijas); aprūpinimas saugos priemonėmis; Centro darbo organizavimas (atitinka LR SAM Valstybės lygio ekstremalios situacijos operacijų vadovo rekomendacijas bei Europos Komisijos rekomendacijas dėl COVID-19 viruso valdymo). Ypatingai gera praktika laikoma informacija, kuria dalinasi prieglobsčio prašytojai, kad „esminių nusiskundimų dėl sveikatos ir sveikatos priežiūra karantino metu“ neturėjo. Anot prieglobsčio prašytojų, pakitimų gydytojų ir slaugytojų darbo režime, susijusių su karantinu, taip pat nebuvo. Kalbinti žmonės suprato, kad vizitai į medicinos įstaigas dėl II ir III lygio paslaugų yra ribojami dėl objektyvių priežasčių, tai taip pat yra tinkamo informavimo pasekmė.

Labai panaši gera praktika buvo fiksuota ir stebėsenos metu VSAT URC: informavimo šaltinių buvo daug ir įvairių, žmonės teigė, kad turėjo pakankamai kaukių ir dezinfekcinio skysčio, matuojama temperatūra įeinantiems gyventojams; mokoma prižiūrėti paviršius virtuvėje ir kitose bendrose patalpose. Pokyčio medicinos paslaugų teikime prieglobsčio prašytojai nepastebėjo, negaudamos, kaip įprasta, II ir III lygio

paslaugų nepatogumu skundėsi kelios kalbintos moterys. PPC ir VSAT URC apgyvendinti prieglobsčio prašytojai turėjo galimybę gauti psichologo konsultacijas nuotoliniu būdu, jų kiekis, pasak Centrų darbuotojų, nebuvo didesnis negu įprastai. Stebėtojai bendraujant su prieglobsčio prašytojais, kurie 14 dienų buvo karantinuojami VSAT URC sulaikymo korpuso III-ame aukšte, nurodyta, kad tokia karantino vieta „neigiamai veikė jų nuotaiką ir sveikatą“. Administracija informavo, kad vykstant pastatų ir teritorijos renovacijai, kitų tinkamų patalpų, kuriose būtų dušas ir galimybė apgyvendinti ilgesniam laikotarpiui, nebuvo. Šiuo atveju, taip pat itin svarbu tinkamai žmones informuoti apie karantino reguliavimą valstybės mastu, kodėl žmogus karantinuojamas būtent tokiose patalpose, kiek tiksliai laiko tai tęsis ir kokios pastangos bus dedamos, kad tai nepakenktų teikiamų paslaugų kokybei pagal priėmimo sąlygų standartus.

Stebėtoja taip pat užfiksavo, kad pakako ir informacijos apie galimybę susiekti su teisininku, kas yra laikoma gera praktika.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek pasienio kontrolės punktai, tiek abu Centrai, kuriuose apgyvendinami prieglobsčio prašytojai, materialinėmis priemonėmis viruso valdymui pasirengė tinkamai ir buvo pasirūpinta prieglobsčio prašytojų saugumu, užtikrintos paslaugos nuotoliniu būdu. Dar didesnę dėmesį reikia atkreipti į tinkamą prieglobsčio prašytojų informavimą, kuris – labai svarbu- turi būti atliktas laiku ir pagarbiai.

IŠVADOS

Pateikta 2017-2020 metų stebėsenos rezultatus apibendinanti ataskaita, kuria baigiamas vienas iš Lietuvos Raudonojo Kryžiaus prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų ir procedūrų stebėsenos etapų ir įsipareigojimas įgyvendinti PMIF projektą „Prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėseną“. Visus šiuos metus atliakant stebėsenos vizitus stebėtojo atramos taškas yra prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų ir prieglobsčio procedūrų standartai, kuriuose reglamentuojama prieiga prie procedūros, orus apgyvendinimas, tinkamas maitinimas, laiku organizuota prieiga prie medicinos paslaugų, asmens laisvės ribojimo pagrindai ir pan. Vienais iš svarbiausių prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų stebėsenos gairių galima įvardinti principus, kuriais stebėtojas vadovaujasi, pirmiausia, tam, kad įgyvendindamas veiklą nepadarytų žmogui daugiau žalos, negu jo siekiama nauda.

Apibendrinant 2017-2020 m. prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų pokyčius, kurie laikomi ypatingai gera praktika galima teigti, kad:

- ✓ buvo priimtas svarbus sprendimas neapgyvendinti prieglobsčio prašytojų Vilniaus oro uosto užkardoje, nes ten buvo sunku užtikrinti laikino apgyvendinimo sąlygas, kurios atitiktų prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo standartus ir teisę pabūti gryname ore, taip įgyvendinat standartą, kad prieglobsčio prašytojai turi būti apgyvendinti tik užtikrinus tinkamas prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygas, o jeigu tokios galimybės nėra – perkelti į tokias patalpas, kurios atitinka prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygas;

- ✓ buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad apgyvendinti prieglobsčio prašytojai turi turėti visas galimybes greitai susisiekti su pareigūnais, kai jiems reikalinga pagalba ir įrengtas „pagalbos mygtukas“ Medininkų PKP, visi kontaktiniai numeriai pakabinti Kenos PKP;

- ✓ buvo siekiama išplėsti orias prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo vietas, atsižvelgiant į tai, kad jų būtų pakankamai netgi tuomet, kai prieglobsčio prašytojų skaičius šalyje tolygiai bei sparčiai didėja, o esamų apgyvendinimo vietų nepakanka;

- ✓ buvo didinamas įkainis prieglobsčio prašytojų maitinimui VSAT Užsieniečių registracijos centre;

- ✓ buvo ieškoma geriausių sprendimų pagerinti prieigą prie medicinos paslaugų VSAT Užsieniečių registracijos centre;

- ✓ buvo tinkamai pasirengta COVID-19 pandemijos valdymui ir prieglobsčio prašytojams sudarytos saugios sveikatai sąlygos tiek PKP, tiek Centruose.

Visgi yra svarbu atkreipti dėmesį į prieglobsčio prašytojų priėmimui keliamus standartus, kurie nėra iki galo įgyvendinti:

- ne visi užsieniečiai kreipęsi dėl prieglobsčio yra iš karto identifikuojami kaip prieglobsčio prašytojai;
- pasienio kontrolės punktuose prieglobsčio prašytojams tiekiamas maitinimas neatitinka standartų; medicinos priežiūra (ne greitoji medicininė pagalba) PKP apgyvendintiems prieglobsčio prašytojams, ypač tiems, kurie yra pažeidžiami, nėra sistemiškai organizuojama; prieglobsčio prašytojų laisvė, esant PKP, yra ribojama be teismo sprendimo, o buvimas gryname ore dažnu atveju yra susijęs su atsakingo pareigūno gera valia negu galiojančiomis vidaus taisyklėmis, todėl galima teigti, kad prieglobsčio prašytojų apgyvendinimas pasienio kontrolės punktuose priėmimo sąlygų standartus atitinka tik prieglobsčio prašytojus apgyvendinus iki 72 val.
- Nėra sutarimo ir komunikacijos, kaip veikia atsakingos valstybės institucijos ir NVO sparčiai, bet tolygiai didėjant prieglobsčio prašytojų skaičiui, o esamų orių apgyvendinimo vietų ima stigti.

Beveik ketverių metų stebėsenos patirtis rodo, kad atidžiai ir sistemingai stebint, tinkamai dokumentuojant, reguliariai informuojant, atvirai diskutuojant susitikimų metu, yra priimami sprendimai, kurie padeda įgyvendinti prieglobsčio prašytojų priėmimo standartus ir užtikrinti tinkamas prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygas bei procedūras. Tai vyksta keičiant teisinę bazę, procedūrų ir kasdinių rutinų reglamentavimą bei patį požiūrį. Lietuvos Raudonojo Kryžius stebėtojai yra pasiruošę būti patikimais valstybės pagalbininkais ir kartu su atsakingomis institucijomis pokyčio siekti.

Ataskaitą parengė:

Raimonda Lebelionytė – Alseikienė

PRIEDAS

PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMO IR PROCEDŪRŲ STANDARTAI

1. PRIEIGA PRIE PRIEGLOBSČIO PROCEDŪROS

„Kiekvienas turi teisę kitose šalyse ieškoti prieglobsčio nuo persekiojimo ir juo naudotis.“
Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 14 straipsnis.

„Teisė į prieglobstį garantuojama pagal 1951 m. liepos 28 d. Ženevos konvenciją ir 1967 m. sausio 31 d. Protokolą dėl pabėgėlių statuso bei Europos Sąjungos sutartį ir Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo.“ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 18 straipsnis.

„Kompetentingas pareigūnas (pvz., imigracijos pareigūnas arba pasienio policijos pareigūnas), į kurį pareiškėjas kreipiasi Susitariančiosios valstybės pasienyje arba teritorijoje, turėtų turėti aiškius nurodymus, kaip spręsti tokius atvejus, kurie gali patekti į atitinkamų tarptautinių dokumentų taikymo sritį. Jis privalo veikti pagal negrąžinimo principą ir perduoti tokius atvejus aukštesnei valdžios institucijai. Pareiškėjui turėtų būti pateiktos reikalingos rekomendacijos dėl vykdytinos procedūros.“
JTVPK Vykdomojo komiteto (EXCOM) išvados, 1977 m. spalio 12 d., Pabėgėlių statuso nustatymas Nr. 8 (XXVIII) – 1977 m., e punkto i ir ii papunkčiai.

„Valstybės narės užtikrina, kad kiekvienas veiksnus suaugęs asmuo turėtų teisę prašyti tarptautinės apsaugos savo vardu.“ Europos Sąjungos prieglobsčio procedūrų direktyva, 7 straipsnio 1 dalis.

„Valstybės narės užtikrina, kad nepilnametis turėtų teisę prašyti tarptautinės apsaugos savo vardu, jeigu pagal atitinkamos valstybės narės teisę jis turi procesinį veiksnumą, arba per savo tėvus ar kitus suaugusius šeimos narius, arba pagal atitinkamos valstybės narės teisę arba praktiką už jį atsakingą suaugusį asmenį, arba per atstovą.“ Europos Sąjungos prieglobsčio procedūrų direktyva, 7 straipsnio 1 dalis.

„Valstybės narės užtikrina, kad tarptautinės apsaugos paprašęs asmuo turėtų veiksmingą galimybę prašymą pateikti kuo greičiau.“ Europos Sąjungos prieglobsčio procedūrų direktyva, 6 straipsnio 2 dalis.

„Esant požymiams, kad trečiosios šalies piliečiai ar asmenys be pilietybės, laikomi sulaikymo patalpose ar sienos perėjimo punktuose, įskaitant tranzito zonas prie išorės sienų, gali pageidauti prašyti tarptautinės apsaugos, valstybės narės jiems suteikia informaciją, kaip tai padaryti. Tose sulaikymo patalpose ir perėjimo punktuose valstybės narės užtikrina vertimą žodžiu, jeigu jo reikia, siekiant sudaryti sąlygas naudotis prieglobsčio procedūra.“ Europos Sąjungos prieglobsčio procedūrų direktyva, 8 straipsnio 1 dalis.

„Jeigu trečiosios šalies piliečiai ir asmenys be pilietybės, pareiškę norą prašyti tarptautinės apsaugos, paprašo tarptautinės apsaugos, jie turėtų įvykdyti šios direktyvos ir 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (5), reikalavimus bei naudotis šiose direktyvose nustatytais teisėmis. Tam valstybės narės turėtų kuo greičiau registruoti tuos asmenis, kaip tarptautinės apsaugos prašytojus.“ Europos Sąjungos prieglobsčio procedūrų direktyva, 27 konstatuojamoji dalis.

„Užsieniečio prašymas suteikti prieglobstį gali būti pateiktas: 1) pasienio kontrolės punktuose arba Lietuvos Respublikos teritorijoje, kurioje galioja pasienio teisinis režimas, – Valstybės sienos apsaugos tarnybai; 2) Lietuvos Respublikos teritorijoje, išskyrus nurodytą šios dalies 1 punkte, – Valstybės sienos apsaugos tarnybai ar Migracijos departamentui.“ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 67 straipsnio 1 dalis.

„Sprendimą neįleisti užsieniečio į Lietuvą priima Valstybės sienos apsaugos tarnyba. Sprendimas neįleisti užsieniečio į Lietuvą nepriimamas dėl užsieniečio, kuris pateikė prašymą suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje“. LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 8 straipsnio 2 dalis.

„Prieglobsčio prašymas gali būti pateiktas tiek raštu, tiek ir žodžiu“. LR vidaus reikalų ministro 2016 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 1V-131 patvirtintas „Dėl prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašas“, 22.1 ir 22.2 punktai.

2. INFORMACIJOS APIE PRIEGLBSČIO PROCEDŪRĄ SUTEIKIMAS

„1. Valstybės narės užtikrina, kad prašytojams būtų suteikta informacija apie organizacijas arba asmenų grupes, teikiančias specialią teisinę pagalbą, bei apie organizacijas, kurios galėtų suteikti pagalbą arba juos informuoti apie esamas priėmimo sąlygas, įskaitant sveikatos priežiūrą.

2. Valstybės narės užtikrina, kad 1 dalyje nurodyta informacija būtų teikiama raštu ir ta kalba, kurią supranta arba, kaip pagrįstai manoma, turi suprasti prašytojas. Tam tikrais atvejais ši informacija taip pat gali būti teikiama žodžiu.“ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES 2013 m. birželio 26 d. kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, 5 straipsnis.

„Nepaisant to, ar prieglobsčio prašytojai pateikia savo prašymus iš karto po atvykimo arba patekimo į šalį, jie dažnai susiduria su sunkumais pačiame pradiniame prieglobsčio suteikimo proceso etape. Jiems gali trūkti pagrindinės informacijos apie prieglobsčio suteikimo procedūrą ir jie gali negalėti pateikti savo prašymų oficialiai arba suprantamai, be tinkamų konsultacijų dėl praktinio jų priėmimo organizavimo, prieglobsčio suteikimo procedūros ir kitos naudingos informacijos.“ JTVPK, Pasaulinės konsultacijos dėl tarptautinės apsaugos/trečioji tema: prieglobsčio prašytojų priėmimas, įskaitant elgesio standartus, individualių prieglobsčio sistemų kontekste, 2001 m. rugsėjo 4 d., EC/GC/01/17, 11 punktas.

„Pareiškėjui turėtų būti suteiktos reikalingos konsultacijos dėl vykdytinos procedūros.“ JTVPK Vykdomojo komiteto (EXCOM) išvados, 1977 m. spalio 12 d., Pabėgėlių statuso nustatymas Nr. 8 (XXVIII) – 1977 m., e punkto ii papunktis.

„Valstybės narės užtikrina, kad tos [...] institucijos, kurių, tikėtina, gali būti prašoma tarptautinės apsaugos, kaip antai policija, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, imigracijos tarnybos, ir sulaikymo įstaigos darbuotojai gautų atitinkamą informaciją, jiems būtų teikiamas reikiamo lygio mokymas, atitinkantis jų užduotis bei pareigas, ir jiems būtų nurodyta informuoti prašytojus, kam ir kaip pateikti tarptautinės apsaugos prašymus.“ Europos Sąjungos prieglobsčio procedūrų direktyva, 6 straipsnio 1 dalis.

„Siekiant užtikrinti galimybę veiksmingai naudotis nagrinėjimo procedūra, valstybės tarnautojai, kurie pirmieji susiduria su tarptautinės apsaugos siekiančiais asmenimis, visų pirma, valstybės tarnautojai, stebintys sausumos ar jūrų sienas arba vykdantys patikrinimus kertant sieną, turėtų gauti reikiamą informaciją ir dalyvauti būtinuose mokymuose apie tai, kaip atpažinti ir tvarkyti tarptautinės apsaugos prašymus, *inter alia*, deramai atsižvelgiant į atitinkamas EPPB parengtas gaires. Valstybės tarnautojai valstybių narių teritorijoje, įskaitant pasienį, teritorinius vandenį ir tranzito zonas, esantiems trečiųjų šalių piliečiams arba asmenims be pilietybės, paprašiusiems tarptautinės apsaugos, turėtų sugebėti suteikti svarbią informaciją apie tai, kur ir kaip galima pateikti tarptautinės

apsaugos prašymą. [...]“ Europos Sąjungos prieglobsčio procedūrų direktyva, 26 konstatuojamoji dalis.

„Valstybės narės užtikrina, kad visi prašytojai galėtų [gauti] [...] informaciją apie taikytiną procedūrą ir apie savo teises ir pareigas tos procedūros metu bei galimas savo pareigų nesilaikymo ir nebendradarbiavimo su institucijomis pasekmes ta kalba, kurią supranta arba, kaip pagrįstai manoma, turėtų suprasti. Jiems turi būti pranešta apie laiką, jiems prieinamas priemonės, siekiant įvykdyti pareigą suteikti Direktyvos 2011/95/ES 4 straipsnyje nurodytą informaciją, taip pat apie pasekmes, kylančias tiesiogiai ar netiesiogiai atsiėmus prašymą. Ta informacija suteikiama laiku, kad jie galėtų pasinaudoti šia Direktyva užtikrinamomis teisėmis ir įvykdytų [...] nurodytas pareigas.“ Europos Sąjungos prieglobsčio procedūrų direktyva, 12 straipsnio 1 dalies a punktas.

3. PRIĖMIMO SĄLYGOS

„Kiekvienas turi teisę į savo ir savo šeimos sveikatai ir gerovei pakankamą gyvenimo lygį, įskaitant maistą, drabužius, būstą ir sveikatos priežiūrą bei būtinas socialines paslaugas, ir teisę į apsaugą nedarbo, ligos, negalios, našlystės, senatvės atveju arba kitomis nuo jo nepriklausančiomis aplinkybėmis, jam netekus pragyvenimo šaltinio.“ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 25 straipsnio 1 dalis.

„Valstybės, šio Pakto Šalys, pripažįsta kiekvieno teisę į pakankamą savo ir savo šeimos gyvenimo lygį, įskaitant teisę turėti pakankamai maisto, drabužių ir būstą, taip pat į nuolatinį gyvenimo sąlygų gerinimą. [...]“ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, 11 straipsnis.

„Valstybės, šio Pakto Šalys, pripažįsta kiekvieno žmogaus teisę turėti kuo geriausią fizinę ir psichinę sveikatą.“ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, 12 straipsnio 1 dalis.

„Valstybės dalyvės pripažįsta kiekvieno vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi.“ Vaiko teisių konvencija, 27 straipsnio 1 dalis.

„Prieglobsčio prašytojai turėtų galimybę kreiptis į atitinkamas valstybines ir nevalstybines įstaigas, kai jiems yra reikalinga pagalba, kad būtų užtikrinti jų elementarūs poreikiai gauti pagalbą, įskaitant maistą, rūbus, apgyvendinimą ir medicinos priežiūrą bei pagarbą jų privatumui.“ JTVPK

Vykdomojo komiteto (EXCOM) išvada „Dėl prieglobsčio prašytojų priėmimo individualių prieglobsčio sistemų kontekste“, Nr. 93 (LIII) – 2002 m.

„Valstybės narės užtikrina, kad tarptautinės apsaugos besiprašantys prašytojai turėtų galimybę naudotis materialinėmis priėmimo sąlygomis.“ Europos Sąjungos priėmimo sąlygų direktyva, 17 straipsnio 1 dalis.

„Valstybės narės užtikrina, kad materialinėmis priėmimo sąlygomis prašytojams būtų garantuojamas tinkamas gyvenimo lygis, kuriuo suteikiamos jų pragyvenimo garantijos ir apsaugoma jų fizinė bei psichinė sveikata.“ Europos Sąjungos priėmimo sąlygų direktyva, 17 straipsnio 2 dalies 1 punktas.

„Valstybės narės atsižvelgia į specifinius pažeidžiamų asmenų, pavyzdžiui, nepilnamečių, nelydimų nepilnamečių, žmonių su negalia, vyresnio amžiaus žmonių, nėščių moterų, nepilnamečius vaikus turinčių vienišų tėvų, prekybos žmonėmis aukų, sunkiai sergančių, psichikos sutrikimų turinčių asmenų, taip pat asmenų, kurie patyrė kankinimus, išprievartavimą arba kitokias sunkaus psichologinio, fizinio arba seksualinio smurto formas, pavyzdžiui, moterų lyties organų žalojimo aukų, poreikius nacionalinės teisės aktuose, kuriais įgyvendinama ši direktyva.“ Europos Sąjungos priėmimo sąlygų direktyva, 21 straipsnis.

„Valstybės narės užtikrina, kad konkrečiais atvejais pažeidžiamiesiems asmenims, kaip numatyta 21 straipsnyje, taip pat ir sulaikytiems asmenims būtų garantuojamas tinkamas gyvenimo lygis.“ Europos Sąjungos priėmimo sąlygų direktyva, 17 straipsnio 2 dalies 2 punktas.

„Užtikrinant atitinkamą privatumą vienos šeimos nariai apgyvendinami kartu atskiroje gyvenamojoje patalpoje arba greta esančiose, viena nuo kitos neizoliuotose gyvenamosiose patalpose, išskyrus atvejus, kai vienas iš šeimos narių prieštarauja tokiam apgyvendinimui ir tam yra objektyvios priežastys.“ Laikinojo užsieniečių apgyvendinimo Valstybės sienos apsaugos tarnyboje prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos sąlygų ir tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2007 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 1V-340, I Skyrius, Bendrosios nuostatos, 4.4 punktas.

„Prieglobsčio prašytojų maitinimo organizavimas: prieglobsčio prašytojams, lydimiems VSAT pareigūnų, turi būti sudaryta galimybė savo lėšomis įsigyti maistą artimiausiose maisto prekių parduotuvėse ar viešojo maitinimo įstaigose; jeigu prieglobsčio prašytojai neturi lėšų, jų maitinimas

organizuojamas VSAT vado nustatyta tvarka.“ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. gegužės 6 d. įsakymas „Dėl prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo pasienio kontrolės punktuose sąlygų aprašas“ Nr. V-346, 6 punktas.

„Prieglobsčio prašytojui turi būti suteikta galimybė pabūti gryname ore“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. gegužės 6 d. įsakymas „Dėl prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo pasienio kontrolės punktuose sąlygų aprašas“ Nr. V-346, 9 punktas.

4. MEDICINOS PASLAUGOS

„Kiekvienas turi teisę į savo ir savo šeimos sveikatai ir gerovei pakankamą gyvenimo lygį, įskaitant maistą, drabužius, būstą ir sveikatos priežiūrą bei būtinas socialines paslaugas, ir teisę į apsaugą nedarbo, ligos, negalios, našlystės, senatvės atveju arba kitomis nuo jo nepriklausančiomis aplinkybėmis, jam netekus pragyvenimo šaltinio.“ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 25 straipsnio 1 dalis.

„Prieglobsčio prašytojai turėtų galimybę kreiptis į atitinkamas valstybines ir nevalstybines įstaigas, kai jiems yra reikalinga pagalba, kad būtų užtikrinti jų elementarūs poreikiai gauti pagalbą, įskaitant maistą, rūbus, apgyvendinimą ir medicinos priežiūrą bei pagarbą jų privatumui.“ JTVPK Vykdomojo komiteto (EXCOM) išvada „Dėl prieglobsčio prašytojų priėmimo individualių prieglobsčio sistemų kontekste“, Nr. 93 (LIII) – 2002 m.

„Valstybės narės užtikrina, kad prašytojams būtų suteikta reikalinga sveikatos priežiūra, į kurią įeina bent jau pirmoji medicinos pagalba ir būtiniausias gydymas ligų ir rimtų psichikos sutrikimų atveju.“ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES 2013 m. birželio 26 d. kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, 19 straipsnis, 1 punktas.

„Valstybės narės specialių priėmimo poreikių turintiems prašytojams suteikia būtiną medicinos ar kitokią pagalbą, įskaitant prireikus tinkamą psichinės sveikatos priežiūrą.“ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES 2013 m. birželio 26 d. kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, 19 straipsnis, 2 punktas.

„Pastebėjus prieglobsčio prašytojo sveikatos pablogėjimą arba jam pasiskundus dėl sveikatos sutrikimo, VSAT pareigūnai iškviečia greitąją medicininę pagalbą. Jeigu prieglobsčio prašytojui reikalingas ambulatorinis gydymas, organizuojama VSAT pareigūnų palyda ir užtikrinama, kad prieglobsčio prašytojas savavališkai nepasišalintų iš gydymo įstaigos.“ 2016 m. gegužės 6 d. LR vidaus

reikalų ministro įsakymas „Dėl prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo pasienio kontrolės punktuose sąlygų aprašas“ Nr. V-346, 7 punktas.

5. PAŽEIDŽIAMY ASMENYS

„Valstybės narės atsižvelgia į specifinius pažeidžiamų asmenų, pavyzdžiui, nepilnamečių, nelydimų nepilnamečių, žmonių su negalia, vyresnio amžiaus žmonių, nėščių moterų, nepilnamečius vaikus turinčių vienišų tėvų, prekybos žmonėmis aukų, sunkiai sergančių, psichikos sutrikimų turinčių asmenų, taip pat asmenų, kurie patyrė kankinimus, išprievartavimą arba kitokias sunkaus psichologinio, fizinio arba seksualinio smurto formas, pavyzdžiui, moterų lyties organų žalojimo aukų, poreikius nacionalinės teisės aktuose, kuriais įgyvendinama ši direktyva.“ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES 2013 m. birželio 26 d. kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, 21 straipsnis.

„1. Valstybės narės, įgyvendindamos su nepilnamečiais susijusias šios direktyvos nuostatas, pirmiausia atsižvelgia į vaiko interesus. Valstybės narės užtikrina, kad nepilnamečiai turėtų tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jų fiziniams, protiniams, dvasiniams, moraliniams ir socialiniams vystymuisi.

2. Vertindamos vaiko interesus, valstybės narės visų pirma tinkamai atsižvelgia į šiuos veiksnius:

- a) šeimos susijungimo galimybes;
- b) nepilnamečio gerovę ir socialinę raidą, ypač – į nepilnamečio patirtį;
- c) saugumo ir apsaugos aspektus, ypač jei nepilnamečiui kyla grėsmė, kad nepilnamečis yra arba gali tapti prekybos žmonėmis auka;
- d) nepilnamečio pažiūras, atsižvelgdamos į jo amžių ir brandą.

3. Valstybės narės užtikrina, kad nepilnamečiai turėtų galimybę užsiimti laisvalaikio veikla, įskaitant pagal amžių jiems tinkamus žaidimus ir pramogas, 18 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose nurodytose patalpose ir apgyvendinimo centruose, taip pat veiklą gryname ore.

4. Valstybės narės suteikia galimybę naudotis reabilitacijos paslaugomis tiems nepilnamečiams, kurie yra patyrę bet kokią prievartą, buvo be priežiūros, išnaudojami, kankinami, su kuriais buvo žiauriai, nežmoniškai ir žeminančiai elgiamasi arba kurie yra nukentėję karinių konfliktų metu, bei užtikrina, kad būtų teikiama reikiama psichinės sveikatos priežiūra ir prireikus suteikta kvalifikuota psichologinė pagalba.

5. Valstybės narės užtikrina, kad nepilnamečiai prašytojų vaikai arba nepilnamečiai prašytojai būtų apgyvendinti su savo tėvais, nesusituokusiais jų nepilnamečiais broliais ir (arba) seserimis arba su suaugusiu asmeniu, kuris už juos atsakingas pagal atitinkamos valstybės narės teisę arba praktiką, jei tai daroma atsižvelgiant į atitinkamų nepilnamečių interesus.“ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES 2013 m. birželio 26 d. kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, 23 straipsnis.

„1. Valstybės narės užtikrina, kad kankinimus, išprievartavimą ar kitokius rimtus smurtinius veiksmus patyrę asmenys gautų reikiamą pagalbą dėl tokiais veiksmais padarytos žalos, visų pirma galėtų naudotis tinkamu medicininiu ir psichologiniu gydymu arba priežiūra.

2. Su kankinimų, išprievartavimo ar kitokio sunkaus smurto aukomis dirbantys asmenys turi būti dalyvavę reikiamuose mokymuose, susijusiuose su jų poreikiais, ir toliau juose dalyvauti, bei būti susaistyti nacionalinėje teisėje numatytų konfidencialumo taisyklių dėl bet kokios atliekant pareigas gautos informacijos.“ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES 2013 m. birželio 26 d. kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, 25 straipsnis.

6. PRIEGLBSČIO PRAŠYTOJŲ SULAIKYMAS

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. kovo 14 d. byloje Ilias ir Ahmed v. Vengrija (pareiškimo Nr. 47287/15) buvo konstatuota, kad prieglobsčio prašytojų izoliavimas tranzito zonoje be formalaus sprendimo yra *de facto* laisvės atėmimas ir pažeidžia Europos žmogaus teisių konvencijos 5 str. Negalėjimas apskūsti sulaikymo yra Europos žmogaus teisių konvencijos 5 str. 4 d. pažeidimas.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas 2019 m. lapkričio 12 d. sprendime byloje C-233/18 *Zubair Haqbin prieš Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers* yra nurodęs, kad valstybės narės įpareigojamos nuolat ir nepertraukiamai užtikrinti orumo nežeminantį gyvenimo lygį. Kita vertus, valstybės narių institucijos turi užtikrinti galimybę naudotis tokį gyvenimo lygį galinčiomis garantuoti materialinėmis priėmimo sąlygomis nustatyta tvarka, tai yra jų atsakomybė, net ir tais atvejais, kai prireikus jos naudojami paslaugomis privačių fizinių ar juridinių asmenų, kurie jų prižiūrimi įgyvendina tokią pareigą. Taip pat vertindamos vaiko interesus, valstybės narės visų pirma tinkamai atsižvelgia į tokius veiksnius kaip nepilnamečio gerovė ir socialinė raida, ypač – į nepilnamečio asmeninę situaciją, taip pat saugumo ir saugos aspektus. Be to, valstybė narė, nustatydamas sankcijas, kurios prieglobsčio prašytojui gali būti taikomos už padarytą sunkų apgyvendinimo taisyklių pažeidimą ir akivaizdžiai agresyvių elgesį, negali numatyti sankcijos, panaikinančios teisę į materialines priėmimo

sąlygas, susijusias su gyvenamuoju būstu, maistu ar apranga, net ir laikinai, nes ja iš šio prašytojo būtų atimta galimybė patenkinti savo būtinausius poreikius. Taikant kitas sankcijas visais atvejais turi būti laikomasi proporcingumo principo ir žmogaus orumo gerbimo.

„Bet koks sulaikymas arba laisvės atėmimas turi būti autorizuotas ir vykdomas pagal nacionalinius įstatymus. Bet koks laisvės atėmimas, kuris neatitinka nacionalinės teisės, laikomas neteisėtu tiek nacionalinės, tiek tarptautinės teisės požiūriu. Tačiau, nors nacionaliniai įstatymai turi pagrindinę svarbą nustatant sulaikymo teisėtumą, tai „ne visada yra lemiamas elementas vertinant laisvės atėmimo pagrįstumą“. Ypač reikia atsižvelgti į tai, koks yra esminis asmenų apsaugos nuo savavališko jų laisvės atėmimo tikslas.“ JTVPK gairės Prieglobsčio prašytojų sulaikymui ir alternatyvioms sulaikymui priemonėms taikomų kriterijų bei standartų gairės, 3-ioji gairė, 15 d.

„Pasienio kontrolės punktuose ar tranzito zonose prieglobsčio prašytojai apgyvendinami jiems įrengtose patalpose. Jeigu pasienio kontrolės punktuose ar tranzito zonose nėra galimybių prieglobsčio prašytojams užtikrinti tinkamų priėmimo sąlygų prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo laikotarpiu, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, suderinusi su Migracijos departamentu, priima sprendimą įleisti prieglobsčio prašytoją į Lietuvos Respubliką. Prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo pasienio kontrolės punktuose ir tranzito zonose sąlygas nustato vidaus reikalų ministras.“ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 5 straipsnio 8 dalis.

„Teisėsaugos institucijos pareigūno rašytiniu sprendimu užsienietis gali būti sulaikomas ne ilgiau kaip 48 valandoms. Ilgiau kaip 48 valandoms užsienietis teismo sprendimu sulaikomas Valstybės sienos apsaugos tarnyboje.“ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 114 straipsnio 1 ir 2 dalys.

„Pažeidžiami asmenys ir šeimos, kuriose yra nepilnamečių užsieniečių, gali būti sulaikyti tik ypatingu atveju, atsižvelgiant į geriausius vaiko ir pažeidžiamų asmenų interesus.“ Įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 114 straipsnio 4 dalis.